КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

екон.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 5

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

Менше паніки — більше кооперативної активности!

Нема сумніву, що положення в споживчо-господарськім секторі західно-української кооперації поважне. Говоримо виразно про споживчо-господарську частину з тої причини, щоби з місця опрокинути погляд про те, начебто капіталістичні крізи мусіли тягти за собою також крізу в кооперації. Шо так не є, живим доказом того є факт дальшого росту нашої молочарської кооперації, котра завдяки солідному і кооперативному веденню справ здобула в останньому році (в році повного розгару крізи) нові тріюмфи, збільшуючи свій експорт масла навіть тоді, коли приватні експортери звужували свої обороти. Проти згаданої теорії свідчить також і гарний розвиток наших кредитових кооператив, а саме тих з поміж них, котрі приняли в основу своєї ідеольогії єдино розумну і реальну політику: будування тільки на вкладках і дрібній ощадности, а не на зовнішніх кредитах. Успішний похід райфайзенської ідеї в цих роках загальної, а в Польщі прямо катастрофічної тісноти на грошевих ринках бє прямо по лиці теорію про „органічну звязаність кооперації з капіталістичним устроєм."*)

Положення в споживчо-господарській галузі важке о стільки, що — ніде правди діти — поважна частина Повітових (Окружних) Союзів бореться з фінансовими трудношами, деякі борикаються прямо зі смертю. Значна частина кооператив 1-го ступня теж у клопотах; може бути, що найблищі місяці принесуть нам нові упадки кооператив. Треба щось робити, треба ратувати.

---

*) Цю зацвилу большевицьку доктрину відновили на днях знову два львівські журнали: „Кооперативні вісти" і „Нові Шляхи" — з якою метою, Бог святий знає. Чи не для того, щоби тим успішніше заклеймити всю поза-большевицьку кооперацію, як „буржуазну"? Для чогож тоді ці елєменти сидять в тій кооперації?

Але як? Ось в тім і ціле діло. Як спасати загрожені кооп. судна?

Чи ратувати так, щоби, залатавши як будь пороблені діри, діждатися по короткому часі нових дір?

Очевидно, що ратувати треба основно, усуваючи небезпеку в самім її корені. Це вимагає передовсім обєктивного, наукового дослідження причин сучасної крізи в нашій споживчо - господарської кооперації.

І ось тут ми стрічаємося з тою самою теорією про вплив загальної економічної крізи — що ми її вже торкалися. Тільки що цим разом її підносять вже не з большевицьких кругів, а з кругів захитаних кооперативних установ; за ними цю теорію повторюють інші, малокритичні уми. І так вважається нині майже безсумнівною теза, що „кріза валить кооперацію". Та чи так воно є справді? А як би навіть і було, то чи так мусілоб бути? — Як бачимо, теорія про вплив крізи на стільки поширена, що полонює уми, і вона в першу чергу спинює ратівничу акцію, убиваючи активність людей, спонукуючи їх опускати безсило руки. Виходить, що перш усього з цією теорією належить основно розправитися.

Якщо вона правдива, то повстає питання, чому кріза не захитала всіх (споживчих) кооператив — обмежуючись лише до деякого зменшення їх оборотів, тай то не скрізь? Чому, беручи справу ширше, не чуємо про упадки споживчих кооператив та їх союзів в Англії, Німеччині, Швеції та в інших країнах, де робота ведеться після справді кооперативних засад? Очевидно, таке безробіття, яке тепер переживають Англія чи Німеччина, не могло не привести до деякого зменшення оборотів і в споживчих кооперативах та їхніх виробничих заведеннях (безробіття, підчеркуємо, спричинене не кооперативною, тільки капіталістичною системою, бо кооперативна не продукує на сліпо, тільки на свій, точно обчислений ринок). Але в яких незначних цифрах проявляєтьса вплив крізи на кооперацію тих країн! Звідомлення англ. гуртівні за 1930 р. подає зменшення оборотів на **4·8%**, вартість власного виробництва зменшилася на **7%** (притім і торги і виробництво впали виключно в наслідок зниження цін товарів і сирівців). Коли взяти в рахункове узгляднення і цей момент, момент знижки цін, то виходить, що на ділі і торги гуртівні і вартість виробництва в р. 1930. піднеслися. Зменшення закупів поодинокого члена надолужено збільшенням кількости членів. — В побідному поході наперед находиться теж німецька споживча кооперація. Вистарчить переглянути один - два числа „Konsumgenossenschaftliche Rundschau", де подаються цифрові дані з білянсів кооператив за 1930 р. Переважно чути один тон: збільшення числа членів, зріст оборотів, скріплення власних фондів. Взагалі — на диво нам Українцям, що в останньому році були в дефензиві, а часто байдужно вижидали „неминучого кінця" (мовляв „кріза"!) — справжні европейські кооператори виявили в 1930 р. прямо подиву гідну ініціятивність і енергію у збільшуванні числа членів, фузіонуванні карликуватих кооператив, розбудові власного виробництва. — Шведська спож. гуртівна збільшила свої обороти (торги) з 141,3 міл. кор. на 143,6 міл. кор. Коли-ж хтось замітивби, що це все промислові країни, та що аграрні потерпіли більше від крізи, то ось цифри з Данії: данська спож. гуртівна (члени переважно сільські кооперативи) збільшила торги з 141,6 міл. кор. на 143,5 міл.; власне вироб-

ництво цього союзу зросло на 1,64% і то при небувалій знижці сирівців!

І взагалі — це цілком інший світ, як наш. Ніякої зневіри, скрізь бадьорість, віра у свої сили, ніяких: „дайте — дайте“; — взагалі там чується духа рочдельських піонірів, яких не зломила навіть така (для Англії) жахлива госп. скрута, як та, що лютувала 1861 року (розказує про неї дуже образово Голіок, гл. Кооп. Респ. за квітень 1930 р.). І це в той час, коли капіталістичні підприємства корчаться в судорогах, а настрої у тім світі взагалі „паршиві“.

Вертаючи до нашого малого кооперативного світика, приходиться теж ствердити, що в супереч зауваженим в надбудовах упадочним настроям — настрій серед величезної більшости „низових“ кооператив на загал бадьорий, що більше, навіть зростаючо офензивний. Це помічається особливо в тих районах, що найбільше потерпіли від осінніх подій. Вже відбудовано апарат у найбільше досягнутих кооперативах, вже йде нова, жертвенна робота. Їх, цих простих людей, сірих рядовиків не зломила „кріза“, ні економічна, ні політична. Ніколи не стояла кооперація на Поділлі так добре психічно, в настроях і завзятті кооператорів, як власне тепер — доносять з тих сторін. А коли є завзяття — то чого ще треба більше для успіху? Капіталів? Капітали все найдуться, серед нас самих — треба тільки вміти використати моральні сили, а нині спеціяльно той психічний підйом, що тепер існує. Які кольосальні засоби — в готівці чи в натурі можна булоб зібрати тільки під одним, у свій час кинутим хочби таким гаслом: що нашою відповідю на вересень — жовтень 1930 р. має бути 100%-ове збільшення членства і уділів по кооперативах!*) Але цього моменту досі не враховано, не використано, бо замісць віри у сили власного народа — в горі настали цілком протилежні настрої: паніка і розгубленість. В слід за тим пішло шукання капіталів не там, де вони є для кооператора. Що більше, така тактика могла навіть здезорієнтувати низи, роблячи їм надії на „поміч“ з гори і тим самим убиваючи їх самодіяльність на місцях.

Так, без сумніву, частина першоступневих кооператив слабує, ще більша частина другогостепневих є поважно загрожена. Та не господарська кріза винна цьому; вона тільки приспішила вихід на яв тих всіх „перво“ — і другородних гріхів, якими хора ціла наша споживчо-господарська система. Де були зловживання, там кріза спричинила їх викриття (та це були все таки нечисленні випадки); зате на величезній більшости загрожених кооп. станиць кріза експериментально, намацально показала, що значить легковажити випробовані віковим досвідом прінціпи кооперативної роботи. Аж тепер, як не можна яркіше, виявилася вся убійчість продажі і купна на кредит; тепер виявилися неймовірні, для кооператора прямо ревеляційні річи, прим. про те, як Повітові Союзи роками цілими свідомо занедбували збирання уділів від союзних кооператив, мовляв, „нам капітал не потрібний, бо товар можемо дістати і так на кредит в необмеженій кількости“. Виходить на яв,

*) Таких метод вживала свого часу польська кооперація Познанщини в початках цього століття, коли йшла відома протипольська акція німецького уряду. Наслідок — могучий зріст „Звйонзку Спулек Заробкових і Господарчих“.

яку медвежу прислугу робила Повіт. Союзам їх фахова централя, роздаючи ці кредити широкою рукою — в деяких випадках в таких розмірах, що такий союз, не знаючи, що зробити з грішми (буквально) — вкладав їх (векслевий кредит!!), в... будову дому. Ну і тепер, коли треба платити векслі, союз стоїть перед проблємою: бути чи не бути йому самому? Тепер аж зачинає трохи вияснюватися містерія з відомим „яйчарським“ кредитом, котрий давався наперед, коли ще й яєць не було, що й привело ряд союзів до поважних страт. Взагалі, кредитова лихоманка останніх літ аж тепер повинна виявитися навіть найменше зорієнтованій людині, як якась руйнуюча стихія. По кредитовім карнавалі прийшов піст, терпіння і муки. Дай Боже — щоби обійшлося без гіршого.

Всякому, хто говорить про „незалежні від нас обставини“, „вищу силу“ крізи і т. д. можна вказати коротко на всі повищі факти, які не мусіли мати місця, бо кооперація не будувалася, не будується і не буде ніколи будуватися на дурничці. Росла і росте (там, де росте) виключно з труду і поту, з муравлиної праці, з повільних нагромаджень, з трудових лепт сірих низів — а все, що думає будувати її іншими методами — скорше чи пізніше мусить крахувати.

Крахує отже і в нас лише те, що було побудоване на некооперативних методах, на наївних „дурничкових“ сподіваннях, крім того на хуторянстві деяких великих людей до малих інтересів. Цю гірку правду треба конче раз сказати, щоби хоч на будуче отворилися очі кооператорам на найнебезпечніші хиби в роботі. Велич втрат, які поносимо, ломить всі привичні форми теж в кооперативній журналістиці — і ми, виносячи ті справи на публичну дискусію, вважаємо, що інакше нам поступити не вільно — хіба що ми спроневірилися б тому громадянському обовязкові, який на нас лежить.

Отже не „валиться“ вся кооперація, тільки те, що в ній було некооперативного і що скорше чи пізніше, а таки мусіло-б привести до жалісних наслідків. Мститься дорога калькуляція товарів (теж один з наслідків „легких кредитів“), негосподарність в адміністрації. Виявилося, яким гріхом було трактування агрономів, як агентів для розпихання між селян погноїв і машин. На верх виходить вся шкідливість поширеного погляду, що кооперація не є наука, та що „теоретики“ тільки путають „кооператорам“ руки своїми „прінціпами“, що кооперації потрібні лише „практики“ і „фахівці“ — погляд, котрий приводив навіть до того, що яканебудь причасність людини до письма (прим. „пише статті в кооп. часописах“) вже ставила цю людину в тінь перед „практиком“, ба, що більше, навіть вважалася йому мінусом і підривала його кооперативну позицію... (Чи не нагадують ці відносини засади „долой грамотность!“?).

Виходять на верх у всій своїй пекучости також деякі організаційні дефекти. Показалася прим. недоцільність маленьких повітовів союзів та дрібних місцевих кооператив. Показується, що значить для кооперативи ідейний фаховий і добре оплачений діловод (одночасно і книговод). Для нас (особисто) стає чимраз яснішим, що наші кооперативи мусять скінчити з платними 3-членними управами, а перейти до англійської системи одноособового урядовця — управителя, (очевидно фахового і ідейного), що працюватиме під контро-

лею безплатної управи. — Бачимо нині, прим. і те, що контролю з боку ревізорів РСУК утруднює іноді факт, що Рада РСУК складається переважно з осіб, діяльність яких підлягає безпосередній ревізії з боку РСУК. Виявляється, що і Центросоюзові не виходить на добре та обставина, що в його Загальних Зборах беруть участь, а в його Надз. Раді засідають у значній більшости директори ПСК, які в наслідок утертої досі традиції всі були солідно задовжені в Ц. С. Таких болячок найшлосяб ще більше, а всі вони разом зібрані приводять до того, що наша споживчо-господарська кооперація організаційно і що до методів своєї роботи дуже й дуже далека від того, що кооперацією зветься на Заході. Тож не дивуймося, коли там тепер бадьорість і новий розмах коштом хитаючогося капіталізму, а тут... великопістні „gorżke żale“...

* * *

По тих увагах на тему правдивих причин „крізи“ в нашій споживчо-господарській кооперації, само собою насувається питання: які-ж завдання в цім моменті лежать на кооперативному проводі?

З нашої аналізи виходить, що причиною „крізи“ в кооперації не є заг. госп. кріза; коли-ж так, то значить, що боротьба з „крізою в кооперації“ є можлива навіть нашими власними засобами та що крізу цю ми можемо самі зліквідувати, замінивши некооперативні методи роботи кооперативними, направивши деякі хиби організаційно - структуральні. Що нема ніяких дійсних причин для ширення паніки, котра веде за собою пасивне вижидання ударів, які — мовляв — „мусять прийти“, та що навпаки положення вимагає максимального напруження активности як кооп. „верхів“, так і „низів“. Конкретно говорячи, сітуація вимагає негайного переведення кількох масових, всенародніх, ударних кампаній:

кампанії за 100-ове збільшення членів по госп.-спож. кооперативах;

кампанії за стягнення декларованих, а досі невплачених уділів;

кампанії за абсолютне припинення боргування і стягнення старих боргів і то як на долі, так і в надбудовах;

кампанії за збирання дрібних масових ощадностей і засновування райфайзенок.

Положення, — як на фронті підчас ворожої офензиви. „Штаб“ кооперації мусить напружити всю свою і стоячого собі до диспозиції людського матеріялу енергію. До співакції треба притягти всі суспільні кооперативні і позакооперативні чинники (апарат Просвіт, Рідної Школи, всіх політ. партій, котрі співчувають кооперації, а не засуджують її засадничо, як буржуазну видумку). Психічний настрій, сприятливий для такої масової акції — сміємо твердити з цілою рішучістю — в краю є — і то найкращий, дарма, що може дехто з проводу не здає собі з цього справи. Але для того треба передовсім геть відкинути всякі калькуляції і кулуарні сподівання — а цілим лицем обернутися до краю, як до одинокого справжнього, незаводячого, вірного і непідступного, по правді невичерпаного резервуару моральних і матеріяльних сил.

К. Коберський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Торгівля яйцями і кооперація.

(З матеріялів статистичного відділу РСУК).

В торговельній діяльности наших кооператив торгівля яйцями займає поважне місце. В 1929. р. низові кооперативи продали яєць на суму **7,995.360 зол.** і повітові союзи на суму 2,321.216 зол. Припускаємо, що вторгована повітовими союзами сума приходиться на яйця достарчані їм сільськими союзними кооперативами, тому за загальну суму торгів яйцями нашої кооперативної організації беремо лишень суму торгів низових кооператив, округло 8 міліонів зол.

При цьому треба зазначити, що ця сума торгів яйцями в низових кооперативах відноситься до **1152** кооператив для закупу і збуту (господарсько-споживчих) і 36 кооператив молочарських, разом **1188** кооператив, коли всіх кооператив в цих двох групах було в 1929 р. 2402. Значить відомости про торговлю яйцями маємо ледво за половину кооператив. *)

Друга половина кооператив не подала відомостей про торги яйцями. Це не значить, що ці кооперативи не торгували яйцями. Майже всі наші сільські кооперативи в більших чи менших розмірах провадять торговлю яйцями. В теперішніх економічних обставинах, — при загальному браку в селянина гатового гроша, на задоволення своїх найконечних хатніх потреб в фабричних артикулах, яйця відограють ролю платничого засобу в торговлі на селах. За побрані в кооперативній крамниці дрібні кількости товарів селяне платять здебільшого яйцями, а кооператива мусить їх приймати в обмін на товари, коли не хоче боргувати, а відтак мусить старатися про їх збут. Тому треба взяти на увагу й другу половину кооператив.

Думаємо, одначе, що ця друга половина союзних кооператив провадила торговлю яйцями в значно менших розмірах, тому приймаємо для неї 1/4 суми торгів тих кооператив, про які маємо відомости, це зн. 2 міліони зол. Здається, що ця сума не є перебільшена, скорше навпаки. Таким чином загальна сума торгів яйцями всіх низових союзних кооператив виносилаб щонайменше 10 міліонів зол.

Що ця сума значить в торговельній діяльности наших низових кооператив, це ясним стане, коли порівняємо її з сумою всіх торгів кооператив. В 1929. р. 2142 господарсько-споживчих кооператив і 115 молочарських кооператив вторгували за товари і продукти разом 72,677.354 зол. Вирахувана нами сума торгів яйцями 10 міл. зол. становить 10·3% загальної суми торгів.

Цікаво тепер подивитись, в якому відношенні стоять торги яйцями до торгів маслом. Самостійні молочарні і молочарські відділи при господарсько-споживчих кооперативах продали в 1929 р. масла й інш.

*) Др. Євген Томашевський, в своїй книжці „Яйчарство", Львів, 1930, подає, на підставі даних зачерпнутих в Центросоюзі, що в 1929 р. коло 65% всіх істнуючих кооператив для закупу і збуту доставили протягом року до повітових кооп. централь 28.499 скриньок, кожна по 24 копи, себто 41.038.500 штук яєць на суму 5.804·196 зол. Як бачимо, наші дані відносно кількости кооператив і суми продажі значно розходяться з даними Центросоюза.

молочних продуктів на суму 10,615.795 зол., що становить 10·5% загальної суми торгів всіх господарсько-споживчих кооператив разом з молочарськими кооперативами. Отже, торги яйцями дорівнюють торгам маслом! В згрошевленню продуктів сільського господарства при помочи кооператив, куряче яйце займає те саме місце, що й коровляче молоко.

Не зайвим уважаємо звернути тут увагу на цю обставину, що торги яйцями, маслом і пр. продуктами є торгами збутовими, в наслідок яких відбувається приплив гроша до села, тоді як торги товарами першої потреби і пр. є торгами постачальними, в наслідок яких відбувається відплив гроша з села. З точки погляду економічних інтересів села збутовий торг має, очевидно, важніше значіння.

В світлі наведених цифрових даних годівля курей і торговля яйцями виростає на поважну господарсько-торговельну проблєму, нарівні з проблємою плекання молочної худоби і торговлі маслом, і повинна стати в центрі уваги наших кооперативних і господарських осередків, в їх організаційно-торговельній і агрікультурній діяльности.

Важність яйчарської проблєми виступить перед нами ще більш яскраво, коли ми придивимось, яке місце займають яйця в закордонній торговлі Польщі і які области польської держави достарчують цей продукт для вивозу.

Після даних Головного Статистичного Уряду у Варшаві вивіз за кордон яєць в останніх трьох роках представляється в слідуючий спосіб:

Роки:	Кількість в квінталах:	Упорювань сума тис. зол.:
1928	545.606	114.697
1929	534.926	142.504
1930	551.113	134.827

В цілому закордонному вивозі Польщі вивіз яєць в цих трьох роках становив пересічно 5·4% (в 1930 р. — 5·5%), натомісць у вивозі споживчих продуктів пересічно 20·2%, (в 1930 р. — 18·2%). В 1928 р. у вивозі споживчих продуктів яйця займали перше місце (24·3%); в 1929 р. перше місце зайняло збіже (25·9%), а яйця зійшли на друге місце (18·0%); в 1930 р. перше місце так само належалось збіжу (19·9%), друге місце зайняв цукор (18·6%), а яйця зійшли на третє місце (18·2%). Масло становило в 1930 р. 8·0% вивозу споживчих продуктів.

Як бачимо, яйця займають в закордонній торговлі споживчими продуктами одно з чолових місць і за них впливає до Польщі досить показна сума чужої валюти; в трьох останніх роках пересічно 140 міліонів на рік!

Головним закордонним відборцем вивожуваних з Польщі яєць є Німеччина (коло 50%) цілого вивозу. На другому місці стоїть Англія (коло 20%), на третьому Австрія (коло 15%). Німеччина значну частину імпортованих з Польщі яєць перепродує по їх пересортованню до Англії, грубо на цім заробляючи; отже дійсна участь Англії в відборі вивожуваних з Польщі яєць є значно вища, ніж 20%. На загал головними ринками збуту яєць з Польщі є Німеччина і Англія — країни, в яких дуже поширена комсумція яєць. — В Німеччині припадає пересічно 120 яєць річно на одного мешканця, а в Англії — 110.

Хтож в Польщі постачає для Німців і Англійців цей споживчий продукт? Головним чином українське село!

У вивозі яєць з Польщі перше місце займають галицькі воєвідства (58·5 %), відтак ідуть центральні і східні воєвідства (20·7 %), краківське (16·2 %) а на сірому кінці стоять зах. воєвідства (4·6%). На тернопільське і львівське воєвідства припадає отже більше ніж половина цілого вивозу яєць з Польщі! (Гл. Wł. Kwapiszewski, Wywoz jaj z Polski. Kwartalnik statystyczny, t. VIII. z. I. 1931.).

Отже українське село в Галичині продає яєць за кордон річно приблизно на суму 83 мілiонів зол. Скільки йде з українського села яєць на внутрішній ринок польської держави, про це не маємо ніяких даних. Але й сума 83 міліонів варта тото, щоб подбати, аби вона вливалась до села за посередництвом української кооперативної організації, а не через руки приватних ґандлярів, як це в дійсности має місце.

Пригадаймо, що наші низові кооперативи продали в 1929 р. яєць на суму 10 міл. зол. Кому вони ці яйця продали? Коли продані яйця повітовими союзами походять від кооператив (на суму 2.321 тис.), то значить решта проданих кооперативами яєць пішла за кордон і на внутрішній ринок через приватні руки.

Також не всі торги яйцями повітових союзів припадають на безпосередній закордонний вивіз, як про це інформує нас цікава статейка дир. І. Мартюка „Кооперативний збут яєць в 1931". (Гл. Коопер. Республика, за січень і лютий 1931.). Дир. І. Мартюк обчислює вартість українського кооперативно-самостійного вивозу яєць для 1930 р. на суму 280.000 доляр., отже коло 2,520.000 зол., Такого обчислення для 1929 р. не маємо і не знаємо, яка частка з уторгованої повітовими союзами за яйця суми (2.321 тис.) припадає на закордонний вивіз.

Взагалі участь кооперативних організацій цілої Польщі в закордонній торгівлі є покищо невелика, спеціяльно яйцями. В 1928 р. кооперативні торговельні централі продали за кордон товарів на суму 35.300 тис зол., що становило 1·4% цілого закордонного вивозу Польщі, а в 1929 р. 57.757 тис. зол., що становило 2·1% цілого вивозу. Серед проданих коопер. централями товарів за кордон перше місце займають товари рільничі — 96·1% в 1928 р. і 97·8% в 1929 р., а серед рільничих товарів перше місце займає масло — 76·7% в 1928 р. і 67·6% в 1929 р. Яйця в 1928 р. становили 4·4% цілої суми вивозу через кооперативні централі, а в 1929 р. ця процентова частка спала в чотири рази — до 1·1%. Яка частка в цих торгах приходиться на укр. централі — не знати. (Порівн. J. Gątkiewicz, obroty zagraniczne central handlowych spółdzielni w Polsce. Rolnictwo, marzec, 1931).

З цього виходить, що майже ціла закордонна торговля яйцями знаходиться в приватних руках. Навіть ті яйця, що їх збирають кооперативи, перепродуються за кордон приватними купцями. Кооперативним торговельним центрам требаб попрацювати над тим, щоб це приватне посередництво усунути і цілий закордонний торг яйцями, як також іншими продуктами сільського господарства взяти в свої руки!

А. Ж.

Український домашний промисл на Гуцульщині.

Продовження *).

6. Зацікавлення домаш. промислом українською владою.

У рр. 1918. і 19., хоч ще годі було добути потрібних сирівців, українська влада виявляє живе зацікавлення відновою і розвитком домашнього промислу на Покутті. Переведена побіжно статистика виявляє, що самих ткачів у Косові з околицею є близько 2 тисячі. Скликаються наради фахівців, плянується заложення свого рода виробничої кооперативи домашнього промислу в Косові. Збираються вже й уділи по 20 гривень. Всі ремісники радо вступають у члени. Ця кооператива малаб відреставрувати і вести „Школу ткацько-килимарську“, відкриваючи ще відділи: різьбярський, керамічний і др. Обмірковувалася справа використання для цього діла водної енергії, місцевої ріки Рибниці, котра мала тоді ще не поганий водопад „Гук“.

Та окупація Покуття Ромунами вбила це діло в початках, як убила і все інше... І якби не та трагедія тодішня, то хто зна, як високо тепер стоялаби ця важна галузь нашого промислу. Проєктувалися тоді всякі охоронні средства для його розвитку, великі допомоги, курси (крім школи) по провінції, звільнення від усяких тягарів, уділювання догідних кредитів, то що. — Минулося...

7. Післявоєнна віднова домаш. промислу.

Після війни відчувається знова більше запотребування на вироби домашнього промислу. У рр. 1920—21. починає він наче пробуджуватися...

Та з браку якого будь організаційного осередка він іде на самопас. Прибирає зовсім відмінні форми і напрямки, чим до війни.

Сирівців, головно килимової вовни й основи не можна дістати. Солідних фахівців теж нема стільки, як до війни. На це находяться ліки: хто лише знав дещо робити на ткацькім варстаті береться до „килимів“. Перше йде до гарбарні, купує міхами шерсти коровячої чи собачої, т. зв. „псюрки“ або „псєнки“, основу дає звичайну, льняну чи конопляну, скручену в двоє, троє — і вже робить „килими“. Повстають спеціяльні „малярі“ взорів, малюючи навіть баранів, заяців, дерева і т. п. Вовну фарбують теж у власному заряді... І то так, що робітник при виробі такого килима обмурзається, як жидівський гаман... Нераз траплялося, що як такий „килим“ скропити занадто водою при чищенню, зложити, то краски пустять, і лишається одна пляма з нього... Але мимо всього збут був і на них. По перше тому, що не було килимів, бо знищилися у війні; по друге — мало хто визнавався на добрій роботі, а по третє, через інфляцію гроша, не одні воліли пустити марки на що будь, щоби лише їх зовсім не змарнувати.

Відновою цього „килимарства“ занялися наші таки ткачі-Українці. Самі й находили собі збут на них. Звичайно перед першим кожного місяця пакували у міхи чи бесаги, вибирали собі певні райони в краю й розносили по домах. Нераз траплялося, що заки другий „килим“ принесе до тоїж хати, то перший уже розлетівся від тріпання... Траплялося, що нераз бралися і такого продавця потріпати за те, що дрантя продає .. Але вони тим не зражувалися.

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за квітень б. р.

Зразу розвозили „килими“ ті, що робили їх. Опісля витворилася окрема каста розвозчиків, котрі перебирали від продуцентів готові вироби наче в коміс, розвозили їх у чимраз дальші околиці Польщі, заробляючи при тім нераз і по 100—200 %. Не одні збили добрі маєтки при тім.

Згодом беруться до цього жиди. На свій кошт роблять варстати, закуповують „псєнки“ і дають по домах виробляти для себе ці „килими“. Відтак таки нашим людям дають їх продавати. Самі жиди не возили на продаж, мабуть через пануючий тоді ше доволі замітний антисемітизм. Самі-ж не вміли вони ще робити й такого дрантя.

Аж трапляються два килимарі, котрі за якусь там оплату виучують двох жидів робити ці килими. Були ними Ю. Кошак і Мих. Кіящук, оба з Москалівки. Ці два вчать других і в доволі скорому часі багатші жиди опановують і цю галузь промислу. Закладаються більші робітні килимів, по кілька і кільканайцять варстатів. Зразу приймають ще наших робітників, але в міру, як виучується все більше число жидів, наших випирають. До роботи починають брати наших і жидівських дівчат.

Знова інші багаті жиди беруться на другий спосіб. Закуповують варстати, роздають їх по одному по домах наших людей і платять лише за виріб від 1. $м^2$ Дають від себе і сирівці. Таким чином обходяться з меншими коштами, бо не платять податків, патентів, не коштує їх льокаль, світло, опал, каса хорих, фонд безробітних. Коли до цього ще дочислити лихий матеріял, ясно стає, які великі зиски мають вони на цім виробництві. Надто ще й робітників лихо оплачують.

І так майже в цілости переходить ця наша галузь домашнього промислу в жидівські руки. З робітень, що робили на власну руку, були з початку робітні К. Медведчукової (зліквідована в 1929. р.) та Грушковського (поляка). Недостача оборотового капіталу, пхає всіх наших продуцентів у лихварські обійми.

До того ще влада обтяжує виробництво. Вимагають викуплювати патенти, накладають великі податки і т. п. Траплялося, що накладали по 100 зол. річного податку від одного варстату. Або таке: як що в хаті є два варстати, на яких робить одна дочка, дівчина на однім, а на другім друга, замужня, котра не має місця в своїй хаті на свій варстат, то зараз скарбовий уряд оцінює це, як „килимарню“ і накладає високий податок. Треба було довго боротися, заки добєшся звільнення від податку, чи хоч обмеження. Тай то не все удавалося. А про якусь поміч то не було що й думати.

Навпаки, жиди мають оборотового капіталу подостатком. І заведена в них самодопомога, і кредитові інституції стало й дешево їх заосмотрюють у потрібну готівку. Не диво, що в таких обставинах можуть вони добре розвиватися і конкурувати з іншими. Мимо цього, що не лише їх наслідуваний виріб є тандитний, він ще й під оглядом мистецьким нічого не вартий.

Загально звісно, що жиди не мають вродженого мистецького талану. Тимбільше ще, коли до „килимарства“ взялися тепер б. торговці збіжем, селедцями і пр. Взори свого часу взяли були з Німеччини. Та згодом і це залишили, а роблять, що будь. Зважають лише на те, щоби „килим“ був яскравий. І це для них вистарчає. Але спродують і це, бо не всі визнаються на правдивій вартости.

Як вони (жиди) ставляться до мистецької сторони, може характеризувати такий факт.

Один робітник хотів жидівці продати килим — „взір“ за 5 зол. опісля лишив за 3 зол.

„Нашо я маю платити такі гроші за взір? Куплю за 20 гр. паперу, за 30 гр. шість фарбів, трошки води, пів години часу і маю готовий взір“...

Але цю тандиту і дальше розвозять наші продавці. З жидів є їх лише кілька. Та ці продавці і не признаються, що беруть вироби в других. А майже всюди представляються за самих „фабрикантів“, за власників килимових фабрик. Часами навіть відкривають крамниці під своєю фірмою, або й дають товари на вистави також під своєю фірмою. Ось факти:

Сорохан Михайло з Москалівки, по фаху муляр. Бере в коміс від пару літ килими і т. п., розвозить по містах і продає. Від якогось часу відкрив у Варшаві навіть крамницю під своєю фірмою та навіть брав участь на Волині (Луцьк) у промисл. виставі, де дістав медалю, за... чужу працю.

Є ще й більше таких „фабрикантів“, що мають навіть свої печатки, як Кабин, Пасимки, Хомякова. Кіящуки і др. Вони теж відкривають „свої“ крамниці по літниськах, як: Яремче, Ворохта, Трускавець, і др. У збуті різбярських виробів є такі „фабриканти“ теж, а то: Білак і Медвійчук з Річки, та Шкріблак Т. з Яворова, котрі ніколи ні одного куска не виробили, бо не вміють. Один з них навіть виставляв їх на Торгах Східних у 1929 р. під своєю фірмою, за що був навіть караний.

(К. б.) *М. Горбовий.*

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина“ в Косові.

Огляд земельних реформ в повоєнній Европі.

Світова війна спричинила переоцінення довоєнних культурних цінностий. Жиємо в часах, де все, що було вислідом довоєнної, утриваленої культури, починає прибирати хиткий, непевний, пливкий стан. Теперішна суспільність робить враження купця, який переводить основну інвентуру у своїм складі товарів і при тій нагоді усуває товари перестарілі, немодні а замовляє нові, які, як йому здається, більше підходять під смак його теперішнім покупцям.

З поміж усіх суспільних верств, рільники все були найбільше консервативним (заховуючим) складником народу чи держави. Заховуюча (консервативна) ціха рільників є вислідною впливу на їх вдачу (характер) самого рільничого фаху. Рільниче ремесло (професія) відзначається повільністю явищ і сил природи, на яких і з яких витворює рільник ужиткові витвори (продукти). Повільність і заховавчість (консерватизм) витворювання рільничих дібр спричинили велику сталість і майже незмінність, на протязі соток а навіть тисячів літ, суспільного уверствовання і взаїмного укладу сил самих же рільників. Оттак бачимо в Европі аж до початку XIX віку т. зв. трипільне господарство чи коротше „триполівку“. „Триполівка“ була уладжена в той спосіб, що ціле поле в селі було поділене на три більше-менше рівні части.

Обсів тих трох третин чергувався в той спосіб, що на одній третині сіялося озиме збіжа, на другій третині яре збіжа, а третя третина лежала того року облогом, незасіяна. На облозі паслися домашні звірята. Слідуючого року сіяно озиме збіже на облозі, яре збіже сіяно на тій третині, яка минувшого року була обсіяна озимим збіжям, а там, де було яре збіже, там земля лишалася необсіяною, лежати облогом.

Доперва з початком XIX віку бачимо в Европі занепад триполівки. На її місце приходить т. зв. сівооборотне (плодозмінне) господарство. Полягає воно на тім, що зникає обліг, а ціле поле, що належить до одного господарства ділиться на 4 або й більше частий (політків). На тих чотирох частях поля управляються обіч озимого та ярого збіжа окіпні, промислові та пашні ростини. Тут не будемо вказувати, які були наслідки для рільництва і для загального народнього господарства з такої зміни способу господарювання. Ходить нам тут лише про зазначення, що триполівка панувала неподільно на цілій области Европи більше як тисячку літ, з винятком невеликих областий Англії та Бельгії, де вже тоді знали сівооборотне (плодозмінне) господарство. Колиж з початком XIX-ого віку почало поширюватися сівооборотне господарство в західній Европі, то треба було цілих сто літ чекати, заки той спосіб господарювання дійшов до східної Европи. Але все таки триполівка ще залишилася по війні на лівобережній Україні та на цілій Московщині. І певно треба буде чекати може сотки літ, заки там вона зникне.

Большевики трублять чванливо, що вони заводять у себе „фабрики“ збіжа, при помочи тракторів, „комбайнів“ і подібних скомплікованих і дорогих машин. Не входимо в те, що в руках большевицького машиніста такі скомпліковані машини дуже скоро псуються і лишаються ненаправленими таки серед лану. Про таку долю всіх тих „комбайнів“ можна читати в рільничих описах европейських знатоків („спеців“). Нам тут вистане ствердити, що хоч якими чванливими є большевицькі агрономи — „специ“, але і вони мусять придержуватися „триполівки“ при веденню своїх реклямованих збіжевих „фабрик“, коли не хочуть протягом кількох літ цілковито вияловити землю і звести до нічого природну урожайність землі. Доказаною правдою є, що рільник може лише в дуже малій мірі впливати на сили природи. Це є власне причина дуже повільних змін і дуже повільного поступу в рільництві. Зміни в суспільнім уверствованню відбуваються в рільництві таксамо повільно, як описані зміни способів господарювання.

Від самих початків середньовічча аж до французької революції земля є власністю шляхти, селяни ж обробляють панську землю, звязані ріжнородними умовами панщини та кріпацтва. Починаючи від французької революції, відбувається увільнювання і увлащування селянства дуже поволі аж до другої половини XIX-того віку, а в царській Россії аж до кінця 60-тих років минувшого віку. Статистики обраховують, що в хвили вибуху світової війни вже лиш около 20% урожайної землі в Европі, враховуючи також царську Росію, була власністю дідичів.

Доперва світова війна та повоєнні часи надають рільним відносинам великого розмаху, дуже прискорюючи перехід землі з рук дідичів в селянську власність. Статистика стверджує, що в перших пяти повоєнних літах стратили дідичі около половини а навіть декуди три

четвертини посіданої ними досі землі. Нині обчисляють, що в посіданню дідичів знаходиться вже лише 5% пожиточної землі в Европі. Насувається питання, яким причинам приписати таке нагле поширення селянської власности в повоєннім часі? Видно, що селянство зарівно технічно, як під оглядом своєї громадянської сили побідило дідичів, коли протягом кількох повоєнних літ відвоювало у них так багато землі.

Ще в передвоєнних часах, у всіх европейських краях селянство становить около 50% населення. Виступають осібні селянські сторонництва, які висилають своїх представників до парляментів. Одначе ані в однім краю не доходить селянство до такого голосу в державі, який відповідавби його чисельній силі та його матеріяльному і моральному значінню в державі. Передвоєнними провідниками селянства не є селяне, але міські інтелігенти, звичайно люди т. зв. вільних фахів, передовсім адвокати, але також і дідичі. Під таким неселянським проводом не використали селяни своєї чисельної і матеріяльної сили в державі в свою користь в державнім законодавстві. Рільне (аграрне) законодавство в передвоєнних державах та всякі рільні (аграрні) державні заходи, от як мита і т. п., укладаються так, що звичайно виходять на користь дідичів, промисловців, робітництва і загалом міської людности, а в некористь селян; як казали, вигарбувано селянськими руками „каштани з жару". Війна спричинила переоцінення і в тій справі.

Селянство дало для обох воюючих сторін знамените „гарматне, мясо". Показалося, що селяни дають найліпші фронтові частини війська. З початку війни можна було піддержувати воєнну завзятість фронтового війська ріжними воєнними кличами, похвалами, медалями з ріжних родів металів і т. д. Та чим довше протягалася війна, показувалися тоті способи що раз менше доцільними. Тоді мусіли начальні команди та начальники держав вхопитися тих засобів, якими перед війною послуговувалися ріжні партії, коли їм треба було для своїх цілий, оттак на скору руку, зєднати собі прихильність селянських мас. Вони виставили перед очі селян-вояків селянську вікову мрію: парцеляція, поділ дідичівської землі між селян-вояків по повороті з війни. Чим гірше поводилося якій державі на війні, тим більше приманчиві обітниці поділу землі виставляла вона перед очі селян-вояків. Розуміється, що й комуністи не далися випередити. Вони виставили найкоротший клич: „грабити награбоване", мимо того, що здійснення того клича що до землі противилося і самим основам комунізму.

Коли скінчилася війна і маси узброєних селян-вояків вернули домів, взялися держави з великим поспіхом здійснювати пороблені в часі війни обіцянки наділу землі безземельним та малоземельним селянам, через поділ дідичівської землі. Нема в Европі ані одної держави яка би не взялася за тоту роботу. Навіть невтральні скандинавські держави не полишилися по заду. Лише в одній Швайцарії непереводжено по війні ніякої земельної переміни, а то просто з тої причини, що там цілком не було дідичівської землі.

В кожній державі ухвалювано з поспіхом відповідні земельні закони та з поспіхом наділювано селян дідичівською землею. Партії, в руках яких під той час спочивала державна власть, навипередки спішили сповнити селянську мрію і наділювали їх дідичівською землею. Навіть такі соціялістичні партії, які з засади є противні всякій приватній

власности, а особливо дрібній, селянській власности, не завагалися давати почин і переводити увласнювання селян з розділених (спарцельованих) панських фільварків. Навіть комуністи-большевики, на чолі зі своїм провідником Леніном, приглядалися безсильно, як російські мужики, виконуючи большевицький клич „грабити награблене", ділили з поспіхом поміж себе дідичівські землі самочинно, не питаючися про дозвіл влади.

Зробимо короткий огляд способів, якими полагоджено в Европі в перших 2—3 літах по війні замельні зміни в поодиноких краях Европи. Цифрові дані того огляду взяті з праці: Dr. Siegfried Strakosch: Das Agrarproblem im neuen Europa (Berlin Verlagsbuchhandlung. Paul Parey). На вступі огляду зазначено, що в жаднім краю в Европі не перейшла дідичівська земля в селянські руки безплатно, з винятком очевидно Радянщини. Наш огляд зачнемо від наших східніх сусідів Румунів.

Румунія. В старій, передвоєнній Румунії майже половина землі була в посіданню пятьох соток дідичів-боярів. Понад міліон селянських родин мали пересічно по 3 ha землі. Приосталий спосіб господарювання спричинював дуже малу видайність землі, для того румунське селянство жило у великій нужді. Ратуючися від голоду, винаймають румунські селяне у дідичів поле, звичайно за ціну половини збору. Звичайно водилося в Румунії так, що дідич не винаймав селянам безпосередньо свого поля. Він винаймав його піднаємцеві-посередникові, а цей доперва винаймав вже селянам, домагаючися від селян додаткових оплат. Такий піднаємець домагався від селян ще й додаткової, безплатної праці на своїй власній землі в часі жнив або в часі інших пільних робіт. Визиск селянства доводив нераз до правдивих хлопських бунтів. Правительство, зладжене з дідичів-боярів, дуже строго придушувало тоті бунти. Оттак в р. 1907 згинуло щось 11.000 хлопів від куль карних військових відділів. Вкінці, вже перед самою війною румунський парлямент ухвалив новий земельний закон. Закон забороняв дідичам винаймати хлопам землю через посередників. Основано рентовий, парцеляційний банк, щоби уможливити селянам купувати панську землю. (Maltenzaanu: Die neuen Agrarreformen nnd Pachtgenossenschaften in Rumänien. Berlin 1913.) Але заки цей закон введено в життя, вибухла світова війна з усіма її наслідками. По війні ухвалює парлямент, очевидно під натиском сітуації, новий земельний закон, найперше для старої передвоєнної Румунії, а дещо пізніще для новоприлучених країв. Силою закону вивласнюються всі королівські землі, правних осіб, добродійних установ, землі чужинців та емігрантів. Дідичі мусіли віддати на користь селян більше як 2 міліони гектарів землі. Дідичові можна залишити на власність найбільше 100—150 ha землі. Закон установляє 5 ha землі яко законний вимір селянського господарства. Селянин платить при переняттю панської землі 20% установленої ціни купна, а решту сплачує протягом 20 літ, при чім 35% ціни вивласнення землі платить державна каса. По переведенню отсего земельного закона лишиться в посіданню румунських дідичів всього 8—10% землі, тоді як перед війною було в їх руках понад 50%. (Er. Hollman: Die Agrarreformen in Rumänien. Berlin 1923. Verlag Paul Parey).

Чехія. Краї передвоєнної „Чеської Корони" славилися краями великої земельної власности. 38% поверхні урожайної землі нале-

жало до господарств понад 100-гектарових. 245 земельних маєтків, простором понад 3000 ha займало 28·3% урожайної чеської землі. 150 дідичівських родин посідало добру третину врожайної землі.

Подібні відносини були на Словаччині та Прикарпатській Україні.

Справедливість каже зазначити, що чеські магнати і дідичі провадили господарство майже виключно у власнім заряді, дуже розумно (раціонально) і з накладом великого оборотового капіталу (інтенсивно). Такий високий господарський стан дідичівських господарств передвоєнної Чехії причинявся в значній мірі до загального високого добробуту того краю.

Але високий стан дідичівських господарств не уратував їх по війні перед поділом і переходом їх землі в селянські руки!

Закон з 16. квітня 1919 р. вивласнює дідичівські землі, лишаючи для дідича 150 ha, коли господарство було без ліса, і 250 ha, коли воно було мішане полево-лісове. Осібний закон установляє висоту грошевої винагороди за вивласнення, після ціни землі в р. 1913 — 1915., при чім чеську корону зрівняно з передвоєнною австрійською. В тім часі, 1919 р., дійсна вартість чеської корони становила всього 1/15 частину вартости передвоєнної австрійської корони.

Осібний кредитовий закон має улекшувати набування землі незаможним і безземельним селянам.

Осібні розпорядження управильнюють набування дідичівської землі для інвалідів та чеських легіонерів. Для переведення цілого закона установлено осібний земський уряд. До кінця 1924 земський уряд розділив вже 509.000 ha землі з 900.000 ha всьої урожайної дідичівської землі, (що була переважно в німецьких руках). Лишилося ще до парцеляції крім того 250.000 ha дідичівської землі в горах Судетах і 120.000 ha на Прикарпатській Україні. (Prof. Dr. Hollenn: Die Bodenreform in den Tschechoslowakischen Republik. Berlin, 1923).

Угорщина. Повоєнна Угоршина має 15 міліонів катастральних моргів урожайної землі (1 катастральний морг = 0·575 ha). З того майже 6 міл. моргів є в посіданню господарств 1000 моргових. 36% селян посідає менше, як 36% урожайної угорської землі, а 50% селянства є безземельна.

Повоєнне революційне правительство графа Каролі задумує вивласнити понад 200 моргову дідичівську власність. Але приходить панування большевиків на чолі з Беля Куном. Воно конфіскує дідичівську і середню земельну власність і декретує примусові соціялістичні земельні спілки. Заки угорські большевики вспіли бодай частинно здійснити свій земельний закон, мусіли уступити перед владою Горті, яка спирається власне на великій земельній шляхті. Земельні закони правительства Горті є дуже обережні відносно дідичів. На початок видано закон про право перекупна дідичівської землі через правительство на цілі наділювання нею безземельних селян. Пізніше — оголошено закон, силою якого може правительство вивласнювати за заплатою такі дідичівські землі в користь мало- і безземельних, які протягом послідних 50 літ змінили свого власника. Вістря цего закону звернено проти передвоєнних і воєнних доробкевичів. Дальше видано закон, силою якого мусять всі дідичі, які посідають більше, як 100 моргів землі, відддати 15% її титулом маєткового податку на цілі земельної реформи. Щоби ще збільшити далеко невистарчаючу скіль-

кість землі для обділення нею малоземельних і безземельних вояків та інвалідів, кинено клич: угорська нація добровільно офірує землю для тих учасників війни, яким признано назву (титул) „вітезь“ (герой). На чолі тих славних мадярських „героїв-вітезів“ стає сам начальник держави Николай Горті. Дідичі, розуміючи сітуацію, офірують добровільно та безплатно для тих героїв по 5—20 моргів, а багатші магнати і всякі правні власники навіть по 50—200 моргів поля. Таким способом змогло правительство Горті розділити всього 500.000 моргів дідичівської землі поміж селян, т. є около 11% дідичівської землі. Тим не заспокоєно селянського голоду на землю і правительство буде змушене шукати ще дальших способів оглядного і повільного вивласнювання своїх приятелів-дідичів. На кошти викупна землі затягнуло угорське правительство позичку від шведського сірникового тресту. Позичка є $5^{1}/_{2}\%$ видана по 92 за 100. Проценти від позички платять наділені землею селяне, а уморює позичку правительство з податкових грошей.

(Далі буде). *о. Й. Раковський.*

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАН. І ПРАКТИКИ.

Голоси у дискусії над питанням, чи концентрація господ.-спож. кооператив є річ доцільна чи ні.

XIII. Господарська кріза і наша кооперація.*)

Дивний зворот настав за останній час в нашому кооперативному житті: чим далі, то все частіше роздаються голоси трівоги за дальшу долю нашої кооперації. Вже не чути в нашій пресі самохвальби за великі досягнення, вже не друкуються довжилезні статті про неімовірний розвій наших кооператив — „велетнів“, а навпаки проскакують вістки, що ці „велетні“ хитаються і потребують негайної допомоги і рятунку. Та не тільки валяться „велетні“ з поміж низових кооператив, але й наші надбудови стоять не краще. Скрізь відчувається мінорний настрій і тяжкі, хоробливі віддихування. Одним словом пройшло „запаморочення від успіхів“, а щось нове і не дуже приємне огортає наше кооперативне життя зі всіх боків.

Наша кооперативна преса є обовязана правдиво освітлювати життя кооператив та в час указувати наступаючу небезпеку, коли вона дійсно існує. Кооперативна преса мусить аналізувати причини появи кожної небезпеки та найти і вказати своєчасно способи, як зарадити лихові. Початок в цьому відношенні зробила стаття Д-ра К. Коберського в ч. 1—2 Г.К.Ч. за цей рік під заголовком: „Як скріпити господарсько-споживчі кооперативи серед сучасної крізи“. Про недомагання наших кооператив, себ-то про причини сучасного невеселого становища нашої кооперації, а особливо про наш „первородний гріх“ — розборгування товарів писалося на сторінках Г.К.Ч. вже дуже багато і подавалися поради і нові способи господарки, але др. К. Коберський висуває у своїй статті нові, або принаймні в нас трохи призабуті методи праці. На цій справі хочу і я зупинитися та розібрати справу докладніше і ширше, ніж це зробив др. К-ий.

---

*) Гл. „Коп. Респ“. ч. 4 за квітень б. р.

Перш за все хочу проаналізувати причини, які привели нашу кооперацію до теперішнього положення. Навмисне кажу „нашу кооперацію", а не „низові кооперативи", бо справа не тільки в них. Загроженим являється цілий наш кооперативний організм і потрібує радикального лікування. Хотілось би навіть сильніше сказати, що з цілої нашої кооперації найбільш здоровими залишилися власне низові кооперативи, лише несвідомий провід завів їх в глухий кут, з якого їм тяжко вибратися на ширшу дорогу. Та обмежуюся лише на такій загальній увазі, бо не хочу викликати безпредметової полєміки. Ліпше розберу факти, а з цього само вийде, що треба.

Погляньмо, в чім проявилася кріза в нашій кооперації? Протести векслів, застій в торгівлі, неможливість стягнення боргів, зменшення „зиску", а в результаті перевищення видатків над приходами себ-то дефіцитність підприємства. А хто в цьому винен? Очевидно не сама господарська кріза і не кооперація, як така, а головно люде, які її ведуть. В тому, що нема збуту на товари по кооперативних склепах, що зменшилися торговельні обороти, не можна винити тільки господарську крізу. Головна вина в цьому лежить по стороні розборгування майна, яке потягнуло за собою подорощання товару через побирання його на кредит і високу калькуляцію. Уявім собі на хвилину, що в наших кооперативах нема ані кредитів, ані боргів, а торговельні обороти робляться тільки за готівку і калькуляція товарів є правильна, то ми прийдемо до переконання, що господарська кріза не мала би місця в нашій кооперації.

Вживаючи терміну д-ра Коб. про „первородний гріх", треба ствердити, що цих гріхів у нас був і є не один, а кілька. Найголовніший і досі неспокутуваний, на мою думку, гріх є невідповідність проводу, ділєтантство в роботі („в роботі навчитеся!"), тимчасом як в цій справі не можна керуватися власними мудруваннями і самовинайденими, хуторянськими теоріями, а виключно усталеними засадами кооп. науки. Наука про кооперацію є тільки одна і не можна її не знати. Слідуючим нашим первородним гріхом є політиканство в нашій кооперації. Оскільки на керуючі і технічні ролі в нашій кооперації будуть підбиратися люде головно по партійному зафарбуванню, а в роботі буде переважати момент політиканства та інтриганства, то немає надії на ліпше майбутнє, і кріза з нашої кооперації не вийде ніколи.

Ці два наші „первородні" гріхи дуже влучно змалював о. Раковський в своїй статті, що була надрукована в листопадовому числі Кооп. Респ-ки, п. з.: „Стан і потреба кооперативного освідомлення в нашім народі". Від цих двох головних гріхів походять всі інші. І поки не будуть усунені головні гріхи, трудно буде направити інші хиби нашої кооперації. Всеж про них треба говорити, бо і вони нам багато заважають.

Першим з тих похідних гріхів цілком слушно др. Коб. визнав розборгування майна в кооперативах всіх степенів. Розмір і шкідливість цього явища треба міряти не знизу на гору, а навпаки — згори на долину, бо наші централі далеко більше в цьому согрішили, ніж низові кооперативи. Вони причинилися до задовження села і до обезсилення кооператив, коли накидали їм без розбору всякі машини і помічні погної. Певно, машини і погної є іноді добра

річ і необхідні для села, але для того потрібно мати в селі підготовлений грунт і організовані матеріяльні засоби, а не ліпити все до кооперативи тільки тому, що це є найлекше і в цей спосіб можна найскорше „заробити". Тому і плян ліквідації боргів має початися згори, а не з долини.*)

Височка калькуляція товарів є дальшим нашим гріхом, і то не тільки нині, але так було завше, і то не тільки на „низах", але головно на „верхах". Коли низова кооператива могла дістати для себе товари у приватного купця — і то часто у того найдрібнішого — далеко дешевше, ніж у своїй гуртівні в союзі, то треба признати, що наші „верхи" вели просто нерозумну калькуляцію. І не треба бути дуже мудрим, щоби додуматися, які з цього виникають наслідки, перш за все організаційного характеру. Я знаю багато випадків, де повітовий союз „набивав" 20—30% і більше на споживчі товари, не кажучи вже про галянтерію. Знаю також багато кооператив, де пересічне обтяження товарів виносило 20—25%. Тому привильна і на часі є думка д-ра Коберського, щоби підняти кампанію за зниження цін, але додам від себе: не тільки в кооперативах І степеня, але також і в кооперативних надбудовах. Тут не вистарчить лише зменшення адміністраційних видатків в низових кооперативах, але потрібна ширша акція на підставі наперед розробленого пляну. Др. Коб. має слушність, коли надіється знижки цін в нашій кооперації також від злиття дрібних кооператив, і я до цього ще поверну.

А тепер візьмім ще один наш застарілий „перворидний" гріх — прославлені манка. Чи це є тільки ознака і властивість низових кооператив? Ні, це є загальна хороба всієї нашої кооперацій, як „низів", так і „верхів". Ріжниця лише в тому, що манка на „низах" походять часто з несвідомости керуючих органів та ще з інших причин, від них незалежних, тоді як на „верхах" цього припустити не можна. А коли прийняти на увагу засаду наших надбудов — торгувати по зразку приватного купця і як можна більш „заробити", а „низи" брали собі з них примір, то хто може сказати, що верхи не є посередньо теж винуватцями манк по низових кооперативах? Мені можуть сказати, що про такі речі не треба писати, бо це мовляв наші несвідомі маси фальшиво зрозуміють і витягнуть з цього небажані висновки. Але я думаю, що в кооперації не може бути жадних таємниць і до всіх своїх гріхів треба признаватися щиро і отверто, бо тоді лише позбудемось наших „перворидних" гріхів, яких у нас так багато. Більше того, поминаючи одні болячки, ми не вилікуємо інших, бо всі вони є тісно між собою звязані і шкода буде сил і засобів на лікування лише де-яких з них.

Проєкт д-ра Коберського про злиття дрібних кооператив у більші має не тільки на меті ліпшу калькуляцію і знижку товарових цін, але і організаційну сторону справи. Немає сумніву, що злиття кількох кооператив у одну з залишенням філій по селах дасть великі заощадження на оплаті службового персоналу (хоч може і не такі значні, як думає др. Коберський, бо ліпший персонал мусить бути ліпше оплачений), на доставі товарів, на його більшій рухомости та відповідному збереженні, а головно на марнотратній

---

*) Центросоюз переводить це якраз від відомої анкети в грудні мин. року.
Редакція.

господарці, яка ведеться нині нефаховими силами і майже невідповідальними людьми. Це також спричиниться до більшої карности кооператив до своїх надбудов та до усунення манк і розборгування кооперативного майна по селах, бо буде легше додержати певного пляну і системи в кооперативній роботі. Що до ощадности на інструкторах, то тут не можна (принаймні цілком) погодитися з др. Кобер. Справа в тому, що праця ревізора та інструктора не буде зменшена якраз пропорційно до зменшеного числа кооператив, бо число склепів залишиться те саме, що і нині є, а може ще й зросте при поширенні оборотів, а без точної перевірки кожного склепу ревізія не може бути переведена. Тут заощадження праці ревізорів буде хіба на тому, що книжки будуть вестися ліпше і менше буде треба канцелярської праці.— Таким чином з боку господарського проти проєкту д-ра Коб. немає якихось особливих замітів. Інакше стоїть справа з боку організаційного. Тут можна сказати багато за і проти. Перш за все треба рахуватися з психольогією нашого сільського населення, з його місцевим патріотизмом і просто недовіррям до всього, що робиться поза його селом. Нині наш загал мало цікавиться своєю кооперативою, принаймні не бере в ній безпосередньої участи, навіть часто оминає її та нарікає на неї. А всеж таки він думає про неї, спостерігає, критикує. І не дивлячись на це все, цей загал повстане горою за свою кооперативу, коли би її захотіли приєднати до сусіднього села. На приклад цього патріотизму, я наведу кооперативу в Денисові тернопільського повіту. Перед роком кооператива ця через злу господарку і инші причини опинилася в критичному положенню і стояла перед крахом. Коли я на Заг. Зборах запропонував злиття її з кооперативою в Купчинцях (3 кільометра від Денисова), то мені всі заявили, що ліпше нехай кооператива їхня скрахує, ніж вони мають перенести таку ганьбу для свого села — іти в прийми до Купчинець. Через півроку після того ця кооператива таки скрахувала, але до Купчинець не приєдналася.

Далі, при теперішньому стані кооператива в селі має велике виховуюче значіння, бо привчає людей до самодіяльности і освідомлення, а це діється при безпосередній участі бодай частини села в справах і життю кооперативи, в її успіхах і неуспіхах. Коли-ж кооператива, яко самостійна організація, буде зліквідована, то ця самодіяльність зменшиться і населення села засне в „благоденствії".*)

Нарешті господарська міць і маєтковий стан нинішних окремих кооператив є ріжні і це не дасться так легко узгіднити і обєднати. Крім того може виникнути богато труднощів з того, яке саме село вибрати за місце осідку кооперативи, бо тут може бути богато аргументів за тим або другим селом.

Так би виглядали аргументи „проти" злиття кооператив. Але існує також багато аргументів і „за" таке злиття. Перше за все аргумент господарський, який в нинішній скрутний час має велике значіння і який вплине на організованність та здисціплінованість кооперації взагалі.

---

*) В мойому проєкті сказано, що в селі, де є філія, твориться місцева крамнична контрольна комісія, котра вестиме догляд за крамницею. Так само все давніше надбання, як будинок, інвентар і т. д. остає на місці; отже живий звязок з кооперативою ані трохи не переривається. *К. Коберський.*

Далі заможніша кооператива може більш інтенсивно і пляново повести культурно-освітню роботу на селі, ніж кооператива слаба.

За допомогою фузії кількох кооператив в одну, проломиться лід консервативности нашого сільського населення і відкриються для нього ширші горизонти по за своєю дзвіницею, а це є в кооперації дуже потрібне, щоби не здержувати якимись рямцями її розвитку і ширшого розмаху. Населення мусить привчиться цінити кооперацію і любити її, як таку, а не лише свою кооперативу.

Що-ж до маєткового стану, то тут жадної небезпеки чи кривди ні для кого не буде, бо кожна філія буде мати свій рахунок і її майно залишиться і на далі в селі, як це було досі. Все буде залежати від того, як справу зорганізувати.

Нарешті що до самодіяльности населення, то вона не буде нічим обмежена, якщо справа буде правильно організована. Кожне село складає окрему секцію кооперативи і рішає всі свої місцеві справи, оскільки вони не виходять за рамки загально принятого для цілої кооперативи пляну. Так робиться нині за границею, так може робитися і у нас. Зате діяльність такої секції буде переводитися більш послідовно і пляново, бо буде керуватися більш свідомим проводом з централі кооперативи.

Чи багато це змінило би в загальній системі нашої кооперативної організації? Думаю, що небагато. Кооперативи сільські були би трохи вище підтягнуті до своїх повітових надбудов. І тільки. Все інше лишилося б по старому, а це не є наш ідеал. Правда, в останній час у нас появилася мало обґрунтована думка про творення великих районових союзів замісць нинішніх дрібних і слабих. Це є те саме, що пропонує др. Коб. зробити з кооперативами I ступеня, замісць дрібних створити трошки більші. Як одна, так і друга думка є лише невеликим корективом до нашої дійсности і коли їх можна було б приняти, то тільки з певним застереженням, яко переходову ступінь до тої системи кооперативної організації, яка нині є принята майже у всіх країнах Західної Европи, до системи двохстепенної. Про це я дркладно писав на сторінках „Кооп. Респ." і тут повторюватися не буду. Скажу тільки, що при справжній двостепенній системі організації відпаде багато труднощів, що можуть повстати при переведенні в життя проєктів дра Коб. і проєкту створення великих районових союзів, — труднощів організаційного і торговельного характеру. Не буде тоді питання про те, яку місцевісць вибрати осідком кооперативи (а тільки про них буде інша мова), бо цей пункт визначить сама справа, а в першу чергу умови комунікаційні. Значить система буде така: у Львові єдина централя (якою на мою думку могла би стати при відповідній реорганізації Народня Торговля), а на місцях великі районові кооперативи з місцем осідку при великих залізничих стаціях з більшою чи меншою кількістю філій по селах і містах. Тоді зникло би само собою питання про недоцільний і просто непотрібний поділ нашої споживчої кооперації на „сільську" і „мійську", чого майже ніхде немає, крім нас. Одначе, я не був-би за проєктом Теребовлі, щоби творити по одній великій кооперативі на цілий повіт. Напевно і в теребовельськім повіті можна створити кілька кооператив при більших комунікаційних пунктах замісць одної в Теребовлі.

Правильно переведена двостепенна система нашої кооперативної організації це — пісня не близького майбутнього. На перешкоді її переведенню стоять і стоятимуть ріжні обставини, але в першу чергу люде, себ-то ті, що керують кооперацією. А це побороти буде найтяще. Тому, як частину переведення майбутнього викінченого пляну, можна рекомендувати проєкт д-ра Коберського про оздоровлення і зміцнення наших кооператив за допомогою злиття їх по кілька до купи. Думку ж про створення великих окружних союзів, як нереальну і нездійсниму, треба відкинути згори, хіба що зєднувати по 2—3 союзи в один, коли вони не виявляють здібности до самостійного існування. Але і це, як і в низових кооперативах, треба розглядати лише, яко міру тимчасову і переходову до більш досконалої системи організації.

Гордій Няньчур.

Чи є у нас ґрунт для творення садівничих кооператив?

Сто кг. середньо добрих яблок коштує в січні 1931 в роздібній продажі 200 зл., гірших 150 зл. Сто кг. жита можна купити вже по крамницях за 10 зл., — або за один корець яблок можна набути 15—20 кірців жита, за 5—7 кірців яблок цілий вагон жита, а як хто воліє, то морґ гарного, справленого поля. Це не казка, а жива правда.

А на полях селян далі зеленіє вузькими загінчиками жито і пшениця і овес, хоч аґрономи і економісти вже від яких двох літ бють на трівогу іза зміни способу тутешнього господарювання. Гідне подиву і жалю це назадництво нашого селянина й його впертість у неприниманні нічого, що вносилоби европейського духа в його господарювання; воно варте дійсно куди кращої справи.

Як у кожній іншій, так і в садівничій ділянці остало в нас все по старому. Про роздобуття добрих родів овочевих дерев наш селянин не думає, а про ті недобитки миршавих ябліночок, які остали ще по війні і зимі 1928/29, зовсім не дбає. Аж моторошно робиться і бере досада.

Та — скаже хтось — таке відношення цін на овочі й інші витвори села, як є зараз, не все буде, особливож тоді, як би дивним дивом дійшло до того, що всюди завелось-би багато садів з вартісними овочами. Правда! Садівництво не буде мабуть ніколи таким поплатним промислом, як цими роками, і кожний, хто, основуючися на теперішній виїмково корисній торговельній конюнктурі на овочі, робив би собі широкий розрахунок на далеке будуче, мігби грубо помилитися. Та всетаки всякі дані, основані на досвіді цін в нормальних часах, кажуть догадуватися, що управа доброї садовини виплатиться на 200—400% ліпше, як управа навіть дуже поплатних пільних ростин, про що може переконатися кожний недовірчивий, прочитавши уважно який-небудь добрий підручник садівництва.

Ризика ізза надпродукції добрих овочів нема чого боятися. Зі зростом культури кожного народу росте у нього (ізза збільшення попиту на вітаміни) запотребування на всякі овочі при

рівночасному спаді запотребування на мучні продукти*). В додатку на землях Польщі, Німеччини, скандинавських і надбалтийських країв північної Московщини і частинно України, отже на землях, обіймаючих більше, чим половину Европи (а навіть Евразії), є відносно небагато таких районів, що надавалисяби добре для закладання садів. Навіть при повному використанні під культуру овочевих дерев всіх пригожих до цього земель, що є майже немислиме, великої надпродукції цього товару нема чого боятися; в кожному разі надпродукція добрих овочів — це річ ніби далекої будуччини. Коли з садів, заложених до яких 20-ти літ і порохна вже не буде. Впрочім — на перекір загальній думці — овочі, це товар, що на випадок потреби дасться найдовше з усіх продуктів переховати в перерібці на овочевий алькоголь, мармеляди і овочеві консерви та дає широкі можливости перечікувати час евентуальної овочевої кризи, зискуючи при цьому на вартості вже як продукт промисловий.

Садів в широкому і культурному значінні цього слова у нас не було і нема, оскільки не врахуємо тут тих кілька тисяч, а може лиш соток вартісних овочевих дерев, розкиданих по широкій теріторії, посаджених ріжними аматорами — переважно інтелігентами — давніще і тепер, а тимсамим нема у нас ще тепер поважного підкладу під розвій садівничих кооператив в широкому розмірі. І оскільки можна говорити про наладжування кооперативного збуту для овочу, що є у нас вже під цю пору, то можемо мати на гадці тільки боротьбу з визиском піднаємців садів і приватних торговців овочами і збут овочів у краю, де ще є дуже поємний ринок збуту на ріжний овоч. (В роках 1924—1928 Польща привезла зза границі за 158 міліонів золотих овочів і їх перетворів. Мито на свіжі яблока виносило 258 зл. від 100 кг. на перетвори овочеві 430 зл. від 100 кг., а від всіх інших свіжих овочів 430 зл. від 100 кг. — а це було причиною великого зменшення привозу цього товару до Польщі). Про наладнування заграничного вивозу овочів вже тепер не може бути й мови ізза малої скількости доброго на вивіз, вдодатку не уодностійненого товару і такий вивіз мусів-би виказати відємний білянс, відбираючи у людей на довгі роки охоту до праці в цьому напрямкові і не виправдуючи вложеної в нього праці і надії. Що знова торкається справи наладнання в краю кооп. збуту тих овочів, що у нас є зараз, то це крихітку непевна справа, в кожному разі складна. Сади у нас лихі, в добавок дуже proріджені, а людей тисне всякого роду біда і нужда. З овочем мається і ще довго буде матися справа так, що кого тисне біда, той продасть його ще на деревині, як завязок, а хто розумніший і менше легкодушний, той оставить його певно на зимову пору і узискає за нього добру ціну, розпродуючи в роздріб. Садівнича кооператива, що не була-би в силі в початках розвою давати витворцям овочів більших завдатків на збір, не могла-би багато в цьому стані змінити і ідея творення таких кооператив ледви чи має тепер здорову атмосферу для себе вже з чисто матеріяльного боку. Будова магазинів і наладнання адміністраційного апарату ляглиби від самого початку на ті кооперативи надто великим тягарем, щоби вони могли

*) Свідчать про це статистичні обчислення (гл. прим. діяграму споживання в Німеччині перед війною і по війні, Кооп. Респ. ч. 4. за 1930. р.). Свідчить про це також факт, що Европа, навіть Польща, довозить вже масово яблока і сливки (та їх консерви) з Каліфорнії, сливки має Польща з Балкану і т. д. Редакція.

поважніше заважити на матеріяльному добробуті членів. (Зовсім краще представляється справа заложення кооп. фабрики овочевої мармеляди — та на це тепер не пора ізза браку гроший).

Більше чим половина повітів, заселених Українцями в Польщі, надається дуже добре, а з осталих друга половина частинно під управу ріжних родів садовини; а будучність кращого матеріяльного завтра тої части нашого народу, як маси, лежить на дорозі повного використання садівничо-скотарських можливостий, як підставового жерела доходу. Не старатися використати природніх, добрих прикмет нашої землі під управу садовини булоби великим нерозумом і основною ошибкою. Та з цею справою у нас якось так тихо, що аж дивно. Одна дві статті річно в „С. Господареві“, неповязані із собою, відірвані зусилля кільканайцятьох сільських інтелігентів, селян та трьох-чотирьох агрономів в цілому краю, дві-три великі шкілки овочевих дерев, що не мають збуту — от і все, що в тій ділянці робиться. А розумне садівництво потребує більше, чим котра-небудь інша ділянка господарства, пляномірного і річевого ділання, оскільки воно має дати в будуччині поважні, дадатні висліди. І вже сьогодня нам треба докладно застановитися, як повести цю справу, щоби не прогавити нагоди поставити її відразу на сильному й широкому підкладі, памятаючи весь час про те, що якість товару буде в цьому разі міродатною для успіху справи взагалі, а її скооперування позволить лише на можливо найповніше використання ринкових можливостий.

Вибрати з великої кількости овочевих дерев найвідповідніші для нашого клімату і землі, зглядно для всіх многих родів нашої землі — це річ овочезнавців з „С. Господаря“, чи там інших, і я не беруся і не чуюся в силах про це говорити. Овочезнавча література відносно давніх галицьких, а частинно і полудньово-волинських повітів досить багата і оперта на широкій практиці знавців, і ця справа не виявить мабуть великих труднощів. Впрочім вона напів розвязана давним виділом краєвим і тепер мабуть не багато-би в тій розвязці треба було змінити. Може лише звузити можність вибору в цілі більшого уодностійнення товару. В кожному разі при перепровірці мусіли-би овочезнавці побіч сорту, ваги, вигляду і смаку овоча, часу і способу його дозрівання, відпорности на хвороби дерева і овоча, нормальної плідности і зросту дерева, видержливости дерева на мороз і овоча при транспорті узгляднити також питання про припускаємий попит на той овоч на культурних ринках і про його торговельні властивости взагалі.

Серед нашого народу є природній нахил до садження овочевих дерев і лише низький рівень культури селянської маси спричинив, що наше садівництво виглядає нині так погано. Уміння використати той природній нахил нашого народу могло-би в високій мірі помогти йому матеріяльно двигнутися в будучому, і дороги до цього уміння ми мусимо вже зачинати шукати. Не перечу, що саме на цій дорозі ми здибаємо дуже багато і то поважних перешкод, та це ще не причина, щоби зі страху перед вовком не йти в ліс.

Не займаючися вичислюванням вже існуючих і будучих труднощів, та такихже сприятливих моментів для праці будучих садівничих кооператив — хочу на цьому місці представити, як я уявляю собі початок організації садівничої діяльності серед нашого народу в принорowленні до всіх наших теперішніх культурно-грошових обставин.

На сам початок мала-би і фахово-господарська і кооперативна і навіть політична преса приготовляти через якийсь час податливий для цеї справи грунт, бо без такої підготовки і то сильної буде трудно обійтися. (Ми все легковажимо пресу — і це один з наших головних гріхів). По такому підготуванні і частинному притягненні до цеї роботи можливо найбільшої кількости людий, основується одну велику садівничу кооперативу — самостійну, до ніякого іншого товариства не привязану. Її членами стають по можливости всі господарсько-споживчі кооперативи з надбудовами, кружки С. Господаря з філіями і всі інші правні тіла з уділом по 5 зол. та фізичні особи з ділом по 1 зол.*). Членів вербують рівночасно всюди на зазив С.Г. в порозумінні з радою новоповсталої кооперативи агрономи, які є при союзах кооператив, а де таких нема, делєговані радою кооперативи або С. Г. особи - знавці, призначаючи на це окрему туру поїздок з відчитами (найкраще при нагоді Заг. Зборів кооператив), розреклямувавши її вперід, як слід, особливо між сільськими любителями садівництва після заздалегідь зладженого докладного списку. Одним кооператива улекшить набування однородних щеп з приватних шкілок, узискуючи в користь членів відповідний рабат, а для других, що хотять дістати щепи по дешевшій ціні, заводить осіню тогож року свою овочеву шкілку. Вже при вписуванні в члени кожний член замовляє певну кількількість щеп такого сорту, які йому пришле за 4 роки садівнича кооператива по ціні власних коштів + 10% зарібок (дуже малий як на шкілку дерев) з тим, що ціна одної щепи не сміє переступати квоти скажім 1·25 зл. — бо такий менше-більше, а навіть дещо менший є власний кошт щепи у великій шкільці. Як завдаток, складає член крім уділу і вписового 50% здогадної вартости щеп, які будуть йому пізніше доставлені. Зібраний капітал в членах, грошах і замовленнях дасть можність розглянутися в пляні дальшої роботи що до шкілки овочевих дерев, в яку вкладає кооператива всі гроші — уділи й завдатки на замовлення. При такій розвязці справи — будуча шкілка, в переносному значінні кооператива, зискала-би поважний підклад до самостійного існування і самовистарчальности. Після мого обрахунку (який не претендує на непомильність), при зібранні замовлень на 200.000 штук щеп кооператива була-би вповні самовистарчальною; при меншому замовленні старчило-би гроший на все, крім оплачення поважного фахівця і початкуюча кооператива через те кульгалаби до часу стягнення других 50% належитостей за щепи по випущенні їх в світ зі шкілки. В кожному разі той хвилевий недобір — а може і не було-б недобору — не був-би такий поважний, щоби не можна було його побороти навіть серед наших тяжких обставин. (При розрахунках я обчислював роботи в „акорді"; в кооперативі - шкільці платні: 1 агроном 1 огородник і 1 книговодець — касієр; контрольна комісія повнить функції безплатно в перших 4-ох роках).

Це був-би початок. Заки зачнуть родити випущені кооперативою щепи можна — маючи вже практику — повторити те саме ще раз,

---

*) Кооперативи стоять твердо лише тоді, коли основані на прямому господарському заінтересованні членів. Який тут інтерес мали-би перечислені правні особи — не знаємо. Крім того досвід з т. зв. мішаним членством переконав нас (на прикладі деяких централь), що з цією системою треба раз на все покінчити, а не творити на цій основі ще нові організації. Редакція.

не забуваючи при цьому через весь час вщіплювати в членів поняття, що лише добре ведений сад дає поважні прибутки. (Можливо, що вдалосяби знайти досить передплатників на спеціяльний садівничий часопис. Хоч-би місячник).

Як зачнуть родити перші щепи, тоді вже можна буде приступати до поважної роботи, бо буде матеріял, коло котрого варта буде позаходитися і над яким праця може дійсно дати поважні наслідки. Як буде добра садовина, то створення сильних садівничих кооператив для збуту овочів буде річю легкою до переведення.

Як-би вони мали виглядати — про це ще нема що говорити, бо це пісня будуччини; в кожному разі представляю собі їх, як більші районівки, щось на взір районових молочарень, що побіч збуту овочів займалисяби також і збутом кращих продуктів, а може навіть збіжа.

Що навело мене на гадку писати цю статтю?

Нічого інше, лиш страх перед передчасним творенням вже зараз кооператив для збуту земних продуктів нашого сільського господарства, що зачинає обережно проповідувати кооп. преса. Не перечу, що тут і там найшлисяби дані для створення таких кооператив, та вкладання великої енергії в цю справу зараз уважаю передчасним. Це моглиб бути хіба сухітничі кооперативи, що вже з самих початків кульгалиби з ріжних причин, а далі їх лікування зневірилоб не одного в удатність справи творення кооператив для збуту сирих плодів села взагалі. Перше йти поволі і обережно, як опісля нарікати і зневірювати маси в успішности кооперативного будівництва. Все у свій час!

В. Зєлик.

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

Організація річевих засобів.

1. Розміщення кімнат та їх освітлення. Раціональне використання простору грає велику ролю в продукційних підприємствах, нпр. при питанню уставлення машин, транспорту, зокрема внутрішнього, м. ін. також для конвеєрової системи і под. В конторі справа значно простіша, бо предмети тут більш одноманітні та можливі до переставлювання.

Найважніше тут питання: централізація чи децентралізація, себто чи бюрові праці мають відбуватися в можливо якнайбільших салях, скупчені, чи краще їх порозкидати по більшій кількости порівнюючи менших приміщень. За скупчення промовляють такі мотиви: заощадження коштів будови і внутрішньої комунікації; усунення зайвої біганини поміж поодинокими бюрами, гладший обіг писем поміж ними. Дальше, кращий перегляд і контроля праці, сугестивний вплив доброго прикладу. Плянове використання богатьох машин теж вимагає скупчення і можна помітити, що чим їх більше, тим місцева централізація теж більша. Проти такої централізації можна навести: трудности з рівномірним розпреділенням світла, шум, що перешкоджає сусідам при праці,

довірочний характер деяких розмов і предметів, праця з цінним матеріялом, своїм і чужим.

В практиці очевидно буде компромісове вирішення цього питання найкращим бо навіть трудно собі уявити нпр.100%-у централізацію в одній салі. В державних і комунальних установах переважає мабуть просторова децентралізація — для кожної особи або хоч функції по можливості окрема кімната; в підприємствах переважає нахил до централізації. Нпр. великі салі, але попереділювані перегородками. Це з господарського погляду доцільніше. Гуртувати треба однорідні й своєрідні викони; відділи, що мають зі собою більше до діла, давати поруч, а ті, що більше з публикою — на периферію.[1])

Поза тим слід звернути увагу на положення бюра (краще не до вулиці), на воздушність, вітрення, опалювання (при тому подається ріжна нормальна температура від 10^0R до 16^0R), чистоту і випорошування, на спокійні, ясні барви стін і простоту малюнку та подібні подробиці.

Освітлення може бути природнє: з гори, з боку; евент. комбіноване, або штучне, а тоді треба розріжняти загальне освітлення та освітлення певного місця праці (спеціяльне). Для першого ліпше декілька сильних лямп, ніж більша кількість слабих; воно вимагає також тіней. Спеціяльне освітлення з природи речі може й важніше, але поруч загального. Нпр. для пишучої машинки дуже вигідно давати по дві малі подовгасті жарівки (Metallfadenlampen) по обох сторонах концепту, уміщеного очевидно на відповіднім стояку. Настільна лямпа повинна бути рухома, щоби її переставляти чи знижувати відповідно до потреби.

2) Бюрове влаштування повинно відзначатися простотою і доцільністю. Ніяких меблів, що не мають прямого звязку з працею! Так само зайвими є ріжні декораційні предмети. Меблі можуть бути найкраще гладкі з ясного дерева чи металю. Перед їх розміщенням доцільно зложити плян на краткованім папері, куди й врисувати їх до остаточного вміщення. Розуміється, що переносити меблі не вільно без дозволу завідуючого. Про форму й величину меблів рішають: лікар, психотехнік і організатор, щоби вони відповідали не тільки вимогам річевим, але й вимогам людського організму, щоби звести до мінімум чинники, що прискорюють втому, нпр. нездорове сидження. Також розміщення меблів мусить відповідати вимогам процесу праці. Дуже добре, коли меблі по можливості можна розкладати і складати, коли їхні частини нормалізовані так, що легко можна їх вимінювати, нпр. частини писарського стола, коли врешті вони збудовані так, що їх можна з ростом установи збільшувати і розширювати.

а) *Шафи* повинні визначатися теж такою пристосовністю. Нпр. на бібліотеку, а подібно також і для картотек вистарчить купити невелику модерну шафу; коли ж потім треба більшої, то просто пришрубовується, завдяки відповідному урядженню, нова частина в гору, або в бік до ширини. Шафа росте з підприємством. Якщо доводиться часто перед нею працювати, то добре передбачити висувальні дошинки на відповідній висоті, на яких саме й пишуться або викладаються па-

[1]). З цього погляду доцільніше розміщення відділів в американських банках ніж в європейських.

пери. Шафа мусить мати й замкнення; ролєти ліпші ніж двері, бо не вистають і не забирають місця, коли шафа отворена.

б) *Крісло* мусить мати відповідну висоту і гігієнічну будову, себто щоби в нім можна було сидіти прямо, а при тім все таки вигідно опертись. В Америці опираються, не тільки на образках, але й в дійсности. А що до висоти, то при допомозі клецків ріжної висоти примірюють відповідне крісло для нового урядовця, незалишаючи це випадкові. Питання зручного крісла важне для машиністів і взагалі для кожного писаря. Найліпше коли верх можна обертати довільно і підшрубовувати відповідно до потреби як саме крісло, так і заднє опертя.

в) *Стіл* є найважнішим предметом бюрового влаштування, бо це властиве поле праці бюрового урядовця. В першу чергу треба було вичислити і досвідом переконатися що до його найвідповіднішої висоти, форми, будови і.т.д. Німецька норма узгляднює відношення боків столової плити 1:2, конкретно 80×160. Поверхня гладка, немає жадної „надбудови". За те під плитою відповідні шуфлядки. Всі складові частини стола точно нормалізовані, себто їх виробляється тільки в розмірах, визнаних нормою за найліпші. Відси далекойдуча виміняльність частин. Нпр. внутрішні стіни мають у відступах по 10 mm карби, так що можна всувати шуфлядки ріжної висоти, нпр. одну високу, три низькі, дві рівні, 4—5 низьких і.т.д. залежно від вимог праці. Стіл догідний для одної праці через просту виміну шуфлядок стає зручним для другої. Напр. по вставленні глибоких шуфлядок надається для більших картотек. Таким чином можна відповісти особливим вимогам ріжних праць без основної перебудови. Переходячи на нове місце праці, себто до нового стола, урядовці можуть перенести зі собою шуфлядки, ніякого вигортання річей тут не треба. Зокрема це зручно, що до шуфлядок на прибори, коли в деяких підприємствах вони (і шуфлядки і прибори, що в них) однаковісенькі.

Зосередження матеріялу праці вимагає, щоби він весь находився на досяг руки працюючого, щоби той навіть не потребував вставати з місця, коли має сягнути по якійсь предмет. Це відноситься передусім до конструкції самого писарського стола; але також до розміщення інших предметів, як скрині з картотеками і под., довкола працюючого. Організаційний хист, але й високо розвинена техніка бюрового приладдя вирішують цю проблєму. Що до самого стола, то зосередження досягається тим, що він повинен помістити якнайбільше матеріялу. Тільки не на поверхні, евент. при допомозі „надбудови", якої сьогодня вже ніде не вживають. Поверхня має бути рівна і безумовно вільна від усякого балясту, яким є очевидно і дуже навіть нераз необхідні річи. Оскільки в актуальнім процесі праці вони непотрібні, їх треба розмістити під плитою стола, де інакше простір марнувався би зовсім. На місце горизонтального розміщення, що необхідне тільки для найбільш уживаних предметів, приходить в е р т и к а л ь н е (прямовісне) р о з м і щ е н н я. Матеріял і частина засобів праці находиться хоч не н а с т о л і, але все таки на досяг руки і в такім порядку, щоби в кожній хвилі можна їх виймати. Нпр. краще переділка на печатки, ніж відомий стояк на столі.

С к л а д а т и п а п е р о в и й м а т е р і я л треба теж вертикально, бо тільки тоді уникнеться порожніх прогалин і непорядку, як при складанню горизонтальнім штука на штуку, тільки тоді приблизно цілий простір можна використати доцільно. Тоді також неможливо давати

папери як будь на верх, тільки муситься їх уложити в порядку (примусовість порядніщого складання).

Шуфляди бувають ріжні та негодяться кожна для кожної мети. Нпр. коли всі однакової величини — то одні будуть переповнені, інші можуть показатися надто просторі. Тому доцільно припасувати завсігди їх розміри до даного призначення, а це вдасться тільки тоді, коли виконання стола і його частин буде нормалізоване та як що визначатиметься далекойдучою пристосованістю. І на столі вертикальне уложення краще від горизонтального, коли ходить про більшу кількість матеріялу; нпр. коли папери треба сортувати на більше родів, тоді стояк на почту ліпший від кошика.

Порядок. Предмети, зокрема на столі, мусять мати визначений порядок розміщення відповідно до льоґіки їх уживання при праці. Отже нпр. частіше вживані блище, рідше вживані дальше; папери в роботі ділити на групи : вхідні папери, денна робота, пенденції, (справи відложенні), полагоджені. Дальше розміщення робиться в залежности ще й від того, котрою рукою береться дотичний предмет, тому мабуть більше на лівій стороні, бо права занята писанням. В кожнім разі необхідна тут постійність порядку, його незмінність. Предмети завсіди мусять лежати на раз вибранім місці, бо тільки це дає змогу находити їх на сліпо, майже не дивлячись, автоматичними рухами, з найменшою витратою часу та енергії. Це заощаджує і фізичну силу (зайві рухи мязів) і психічну (внутрішня готовість, непотрібність думати і відриватися таким чином від властивої праці). Розшукування є найгіршим ворогом плавної бюрової праці. Зміна розміщення приневолює до зміни звички і перешкаджає автоматичності рухів. Отже кожний предмет на своїм нормальнім місці, себто найпрактичнішім, при чому очевидно тих предметів не сміє бути надто багато. Тільки те, що дійсно необхідне! Зокрема не можна дозволити, щоби на столі громадились папери. Стіл є на працю, на писання, але не є на склад і громадження паперів; все, що тільки полагоджене, повинно йти якнайскорше геть (пор. внутрішню почту, вихідний кошик).

Конкретне розміщення предметів на столі може бути ріжне, в залежності від роду праці та влаштування. Нпр. стіл у дирекції. По середині підкладка на писання. (Але є новіший погляд, що підкладки непрактичні, що найкраще дати на стіл відповідне лінолєум, на якім добре пишеться і яке можна вигідно змивати). Вправо від підкладки чи поля до писання, в дальшому ряді стояк на самопишуче перо, зглядно каламар і стояк на пера. (Новіша тенденція є виключити чорнильниці. „Каламар належить до музея. Завтра вже будуть його згадувати, як сьогодня згадують посипування піском. Це тому, що намочування пера є зайвим рухом, який відтягає від властивої праці; таких рухів при писанню безліч, тоді як самопишуче перо краще відповідає принціпові підготованости засобів до виконування дотичної праці. Наповнювання пера може діятися ще до початку праці, найкраще менше кваліфікованими силами, як механічний процес). На ліво прилад до висушування пописаних паперів і тягарець, евент. скомбінований ще з іншим призначенням. На право бльочок на замітки. Між ними буває багато термінових. Для відтяження памяти працюючого бувають теж інші способи зосередження термінової справи. Прилад „Горо-мемо“ полягає на тому, що його наставляється на всякі потрібні години, в які директор має чи кудись іти, чи щось

полагодити, чи подібне. Відповідно, перед таким „терміном“ прилад звонить, появляється червоний сигнал і звертає увагу працюючого на наближаючийся термін. Накручується прилад раз на тиждень.

Побіч стояка на перо може стояти подушка на барвлення і стояк на штемплі, але може доцільніше дати їх до шуфлядки. В правій горішній шуфлядці наскіс вложена дощинка з жолобцями на олівці, поруч ґума, ножички, спиначі і т. д. Клей, нпр. арабську ґуму, можна поставити за стояк на пера; лямпу зовсім узаді. Телєфон, диктувальну машинку і под. можна дати на ліво, але можна теж умістити на складальнім продовженню плити стола (Klapptisch). *) По лівій руці взагалі може прийти більше, річей бо права занята писанням і не повинна надто часто відкладати перо. В ліво, взаді кошики чи переділки на вхідну і вихідну (внутрішню) почту. П и ш у ч а - м а ш и н к а може находитись на продовженні стола або на окремім столі. Вже не до стола належать годинник і калєндар, тільки на стіну, подібно як діяграми і статистики. Так собі уявляє практик-фахівець стіл у дирекції, інший хотів би, щоби поверхню стола можна було простим рухом спустити, зсунути в долину, так щоб при відвідинах чужих осіб директор не потребував закривати якось окремо чи давати кудись речі, яких чужі не мали б бачити. Але тоді очевидно розміщення предметів мусіло би бути трохи інакше, а їх взагалі — мабуть менше.

Порядок внутрі стола може бути нпр. слідуючий. В середині мусить залишитися вільна прогалина, щоби було досить місця для ніг при вигіднім сидженню. Тут залишається місце тільки для одної неглибокої шуфлядки, до якої найкраще давати приватні предмети працюючого. Це тому, що він все таки матиме потребу вложити кудись деякі предмети особистого вжитку, а з другої сторони середня шуфлядка надається до того найліпше, бо при її отвиранню працюючий мусів би посунути стіл узад, значить матеріялів до властивої його праці туди давати не слід. Шуфлядка повинна бути на окремім замку, але часто це комбінується з центральним замкненням, себто конструкція всіх шуфлядок така, що замкнення середньої, замикає (не засуває) всі. Один ключ у працюючого, другий ключ очевидно в центральної вищої інстанції. Горішня, права шуфлядка найдогідніша для приборів до писання (також ліній, штемплів, ев. ще примітки, термінова картотека, евент. прилад до книгування, коли прописове, або хоч плити для цього — словом те, чого працюючий найбільше вживає, як знаряддя своєї праці). Прибори найкраще держати в двох скриночках, горизонтально положених одна на одну (нпр. розміру 150╳230╳40 mm, з тонкого (5 mm) дерева; з них одна для біжучої потреби, друга резервова. Зокрема, коли пишеться самопишучим пером і відпадають каламарі, таке вміщення доцільне. В нищій шуфлядці на право нпр. підручна реєстратура, де зложені папери, що до яких треба ще інформуватись, поговорити, знова кудись їх предявити, дальше обіжники, інструкції, приписи і т. д., евент. готові комплєти формулярів, найчастіше вживаних. В лівій, горішній шуфлядці формулярі, друки, яких уживається, але не так дуже часто; менше, хоч може правильно вживані — очевидно взаді. Перегородові стіни і тут добрі.

---

*) Такий Klapptisch може служити, як стіл для диктування, до вираховувань зокрема машиною, для пишучої машинки і под.

Кіш на непотрібні папери належить теж до урядження місця праці та повинен находитися все на тім самім місці, яке може бути навіть зазначене на підлозі.

Постачання стола матеріялами в американських підприємствах спеціяльно зорганізоване. Перед заведенням такої організації треба зажадати від усіх урядовців, скільки чого вони зуживають і в якім часі. Відповідно до того і може дальшого досвіду визначується тижневе запотребування (формулярів, матеріялів, тощо) і загортається в опаску, на яку приходить число внутрішньої почти так дотичного стола, як і централі постачання. Для кожного стола виставляють постачальну картку, де зазначений приписовий зміст коробочок з приборами і матеріялами. Її переховується в шуфлядці; — на звороті її накреслений плян розміщення предметів на столі, на основі якого рано порядкують ті предмети (отже не робить цього сам урядовець, тільки находить рано все в підготованім стані). Коли вичерпається запас в одній скринці, то є ще друга з запасом теж на тиждень; постачальну картку і опаску дає урядовець до почтового коша. Контроля що до згідности карток і запасів робиться, що тижня. Подібно в головнім складі матеріялів. Що до подробиць, то можна згадати нпр. олівці. Їх загострується на обох кінцях, бо таким чином служить довше без нового гострення, трудніше дати його до кишені, не вкладають другого кінця до рота. Постачальня дає всі олівці машиново загострити або вимінює на нові.

До речі: з новинок в цій ділянці можна згадати в цім звязку про олівці з паперовим обкладом замісць деревляного, який урізується чи відривається в правильних відступах, та про машинки до гострення олівців зі шміргель-папером замісць ножів до гострення; вони ніколи не ломлять вістря олівця і можна їх наставити на довільно грубі чи тонкі вістря. Відпадає в них очевидно також гострення ножів.

Наш розділ про стіл, як місце праці; та про інші частини влаштування дає тільки загальні напрямні; для особливих призначень треба очевидно іншого урядження. Зовсім виломлюється нпр. з під таких норм улаштування кімнати — „передпокою" — призначеної для відвідувачів; це не має бути почекальня в розумінню чогось будь як урядженого, де відвідувач має сидіти в отупінню не знати як довго, тільки кімната, де стороннього приймають, яка вміє його ввести до атмосфери праці в підприємстві та зробити на його корисне враження. Тому: діяграми і образки на стінах, календар (з правдивою датою!) точний годинник, телефон. Меблі не розкішні, але пристосовані до вигідного посидження, а не до праці.

Р. Димінський.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

ВАЖНА ПОДІЯ.

„Рідна Школа“ заводить в себе обовязкове навчання кооперації!

Приходиться зареєструвати цей дуже відрадний факт.

У звідомленні Т-ва Рідна Школа за р 1929—30 на стор. 24. читаємо:

„Для підготовки молоді до практичного життя й праці серед і для свого суспільства *) ухвалила Головна Управа завести у всіх школах Р. Ш. обовязкову науку кооперації, починаючи від шк. року 1931-32. З кінцем ц. (біж.) шкільного року має відбутися зїзд рідношкільного вчительства для вислухання рефератів та обговорення методів навчання кооперації“.

В звязку мабуть з цією постановою ухвалено на зїзді „Рідної Школи“ дня 25.III.28 р. відбути практичний курс підготовки педагогів, що малиб вести виховання молоді по школах в кооперативнім напрямку.

Рішенням Гол. Управи і Зїзду Р. Ш. придаємо велику вагу — якщо тільки будуть виконані і то в дусі дійсно кооперативному.

*) Підкреслення наші — Ред. К. Р.

Звичайні річні Загальні Збори „Маслосоюзу“ відбулися 26 березня 1931 р. при участи 165 осіб, з чого було 64 делєгатів кооператив, а решта представники та делєгати інших установ, преси й гості. Між 64 делєгатами кооператив було 36 від районових молочарень, 23 від молочарсько-торговельних кооператив і 5 представників централь. (Про перебіг збору гл. Г.К.Ч. ч.14 за б. р.) Останній рік був 27 роком діяльности „Маслосоюза“ від початку його існування і 7-им роком повоєнної праці. Не зважаючи на ріжні несприятливі, переважно зовнішні обставини для праці, наша молочарська кооперація всеж таки виказалася поступом на перед, до кращого, маючи змогу похвалитися реальними здобутками. Передовсім це відноситься до експорту масла, котрий за рік потішаючо зріс, а саме більше ніж подвоївся (103·3%); в 1929 році вивіз „М·С“. 399.295·30 кг. масла за кордон, а в 1930 р. 812·873·60 кг. при менше сприятливій конюнктурі на зовнішніх ринках. Ефект вивозової акції буде ще більший, оскільки візьмемо на увагу спад загального вивозу масла з Польщі на 18·9%. Якість нашого вивозового масла не змогла ще дорівнятися якости масла тих країн, що цим здобули собі світову славу (прим. Данія), і тому наше масло при загальній знижковій тенденції впало в ціні більше, ніж приміром данське, але це не захитало поважно його позиції. Наше масло найбільше наблизилося було до ціни данського масла в березні м. р., а потім знова ціни розійшлися. Наша централя повинна і працюватиме в будучині ще більш інтенсивно для піднесення якости продукції, щоб іще свою позицію там зміцнити й піднести. Експортове масло підлягало обовязковій провірці в спеціяльному інституті. Контрольний інститут „Маслосоюзу“ перевів 7.526 аналіз вивозового масла і видав 144 кваліфік. свідоцтв. На краєвому ринку збув „Маслосоюз“ за мин. (1930) рік 1.350.314·12 кг. масла, що становить 62·44% достави. З цього на гуртовий збут припало 938.975·57 кг. або 43·41%, а на детайлічний 411.338·55 кг., або 19·01% доставви — Експозитура М.С. в Катовицях продала 209.349·40 кг. масла або 9·67% всієї достави, з чого експортувала на німецький ринок 36.118·90 кг. або 1·67%. З кінцем 1930 року М. С. обєднував 244 членів; в тім числі районових молочарень 74, інших молочар. кооператив 11, молочарсько-торговельних 121, збірниць 24, інш. кооператив 12 та 2 госп.-культурні установи. Зріст членів (кооператив) виказав за рік тільки 12·44% тому, що М. С. радше переводив комасацію існуючих, а менше займався основуванням нових молочарень. Зросла поважно й достава масла до Союзу, досягнувши 2.169.178 кг, (в 1929 р. 1.615.374 кг). Отже зріст за рік виказує 34·28%. Посередничали в доставі масла до централі 8 відділів, з котрих найбільшею участею виказався львівський відділ, доставивши майже стільки, скільки вся решта відділів разом. Звідомлення пояснює цей факт тим, що в окрузі цього відділу поступила найбільш районізація. Найменше доставив Дрогобич. Найбільший приріст достави масла за рік виказав станиславівський відділ. (69·50%) а найменший приріст достави був у окрузі стрийського відділу (7·9%). Коли звернутися до кооператив, то побачимо, що на 30·76% зросло число кооператив з річною доставою поверх 10.000 кг. Таких кооператив було в 1930р. 68, що доставили разом 1.330.683 кг. (1929 р. 52 таких кооп. доставили 1.086 316 кг.) Кооператив, які в 1930 році доставили більше 90% своєї продукці, було 91, (в 1929 р. 89), від 80—90% — 50 (в 1929. 44). Разом 141 (133) кооперативи. Торги „Маслосоюзу“ виносили в 1930 р. разом 12.218.476·14 зол. Рівняючи їх до

Українська кооперація під

(Важніші стати

Групи кооператив	РІК	Загальна кількість кооп.	Коопер. узглядних статистикою	Членів	Платних працівників в кооп.
I. Кооперативи споживачів:					
1) Союз споживчих кооператив „Народна Торговля у Львові	1928	1	1	5.743	164
	1929	1	1	5.867	154
2) Міські споживчі кооперативи	1928	54	46	8.961	106
	1929	53	43	7.893	113
3) Будівельні . . . . . кооперативи	1928	—	—	—	—
	1929	1	1	54	1
	1928	55	47	14.704	270
	1929	55	45	13.814	268
II. Кооперативи кредитові:					
1) Центральний Кооперативний Банк у Львові	1928	1	1	555	10
	1929	1	1	548	10
2) Щадничо-кредитові кооперативи загальні (Укр. Банки) .	1928	50	49	46.312	78
	1929	109	93	61.843	70
3) Щадничо-кредитові кооперативи рільничі (Райфайзенки) .	1928	103	68	10.738	17
	1929	117	104	12-453	7
4) Щадничо - кредитові коопер. урядн. і інші	1928	—	—	—	—
	1929	5	4	761	3
	1928	154	122	57.605	105
	1929	232	202	75.605	90
III. Кооперативи рільників для закупу і збуту:					
1) Союз Кооперативних Союзів (Центросоюз) у Львові . .	1928	1	1	65	45
	1929	1	1	62	45
2) Повітові Союзи . . .	1928	36	34	1.304	259
	1929	39	33	1.861	345
3) Льокальні кооперативи для закупу і збуту (Спож.-господ.)	1928	1.795	1.650	149.339	1.870
	1929	2.281	2.158	210.171	2.509
	1928	1.832	1.685	150.708	2.174
	1929	2.321	2.192	212.094	2.899
IV. Кооперативи молочарські:					
1) Краєвий Молочарський Союз (Маслосоюз) Стрий — Львів.	1928	1	1	201	89
	1929	1	1	217	113
2) Молочарські кооперативи .	1928	301	276	37.765	476
	1929	121	118	16.762	230
	1928	302	277	37.966	565
	1929	122	119	16.979	343
V. Інші кооперативи:	1928	50	39	9.761	99
	1929	55	41	9.737	36
Разом всі групи:	1928	2.393	2.166	270.744	3.213
	1929	2.785	2.599	328.229	3.636

*) В 1929 р. з ґрупи молочарських кооператив перенесено до інших груп, оператив, у котрих торги молочними продуктами уступали торгам споживчими і ін- для 1929 р. зменшення так молочарських кооператив, як і білянсових сум та торгів. продуктами. При 191 кооперативі для закупу і збуту існували молочарські відділи дуктами 158 кооператив для закупу і збуту, при яких існували молочарські від-

Польщею в 1928 — 1929 р.р.

стичні дані).

Вплачені уділи	Фонди резервові	Чужий капітал крім вклад. ощадн.	Вкладки щадничі	Надвишка	Білянсова сума	Запас товарів	Недвижиме і движиме майно	Уділені позички	Торги
ТИСЯЧ ЗОЛОТИХ									
193	40	2.902	—	23	3.157	1.119	439	—	13.342
208	55	3.779	—	11	4.053	1.308	464	—	16.452
49	211	789	—	42	1.091	486	193	—	4.393
58	266	964	—	38	1.326	555	202	—	4.401
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	2	1.295	—	—	1.303	—	1.134	—	—
242	251	3.691	—	65	4.248	1.605	632	—	17.735
272	323	6.038	—	49	6.682	1.863	1.800	—	20.853
124	285	104	1.305	8	1.827	—	383	1.133	—
148	228	114	1.336	8	1.834	—	389	4.444	—
943	800	2.399	3.870	66	8.078	—	1.541	9.502	—
1.594	1.271	2.958	5.980	113	11.916	—	2.111	9.955	—
174	107	412	457	20	1.171	—	204	941	—
120	80	137	341	18	696	—	37	828	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23	14	59	81	1	178	—	1	140	—
1.241	1.192	2.915	5.632	94	11.076	—	2.128	11.576	—
1.885	1.593	3.268	7.738	140	14.624	—	2.538	15.367	—
164	51	796	—	20	1.031	288	157	—	10.072
285	71	1.130	—	—	1.486	373	188	—	18.815
460	191	3.379	—	93	4.124	1.771	450	—	17.123
736	353	5.922	—	93	7.103	2.844	916	—	25.044
990	2.416	4.630	—	1.156	9.193	3.104	2.021	—	46.006
1.439	4.408	7.232	--	1.237	14.316	4.031	3.512	—	64.633
1.614	2.653	8.805	—	1.269	14.348	5.163	2.628	—	73.201
2.460	4.832	14.284	—	1.330	22.905	7.248	4.626	—	108.492
51	57	464	—	32	603	172	82	—	9.010
74	97	910	—	83	1.163	160	283	—	16.855
320	890	1.710	—	303	3.222	662	1.185	—	15.874
240	474	965	—	144	1.823	203	902	—	8.045
371	947	2.174	—	335	3.825	834	1.267	—	24.884
314	571	1.875	—	227	2.986	363	1.185	—	24.900
196	314	1.322	—	47	1.879	589	682	—	1.567
207	268	1.103	—	57	1.635	694	422	—	2.259
3.664	5.362	18.907	5.632	1.810	35.376	8.191	7.337	11.576	118.387
5.138	7.587	26.568	7.738	1.803	48.832	10.168	10.561	15 367	156.504

переважно до групи кооператив рільників для закупу і збуту (госп.-спож.) 203 кошими артикулами. В наслідок цього в молочарській групі кооператив виказується В дійсности не наступило такого зменшення молочарень і торгів молочарськими в формі самостійних молочарень або сметанкових стацій. Торги молочними поділи, виносили 2.571 тис. злотих.

минулого (1929) року, бачимо зріст на 8·93%. В тому самі молочарські вироби займають 11.687.559·85 зол. або 95·65%, решту творять торги за машини й приладдя. На дрібну продаж молоч. виробів припадає 3.178.606·89 з., або 27·20%, а на гуртову 8.508.952·96 зл. або 72·80%.

Фонди Союзу. — Власні фонди:

уділи:	81.378·29 зол.
зап. фонд:	232.256·08 „
біл. надвишка за 1930 р.	79.654·85 „
Разом	393.289·23 зол.

На це Союз розпоряжав чужими фондами у висоті 729.968·63 зл. при відношенню отже власних до чужих фондів, як 1 : 1·86.

Поза білянсовою надвишкою виплачено членам титулом зворотів і доплат 55.826·79 зл.

Річні загальні збори „Центобанку“ за 1930 рік відбулися 25 березня 1930 року при участи 23-х представників від кооператив та 33 фізичних осіб. З кооператив взяло участь тільки 2 райфайзенки, 13 українбанків, 2 ПСК і 6 централь.

„Центробанк“ обєднував на кінець ділового року 415 членів з 8.536 заявленими уділами на суму 213.400 зол., вплаченими на суму 167.990 зол. (в 1929 р. 148.245 зол.). В числі членів було 285 кооператив, решта фізичні члени. Між членами—кооперативами було кредитових 176, торговольних 78, молочарських 20, промислових 11. Відємним явищем була мала підвишка вплачених уділів (19.744 зол.) і мале членство кооператив (не цілих 10% всіх членів РСУК).

Власне майно „Центробанку“ виносило 457·625 зол. Головні оборотові фонди це були вкладки до обороту, які зросли в діловім році на 63.818 зол. і досягли 1.399.476 зол. Вкладчиків було 2.161 Найвища вкладка виносила 6.000 ам. долярів. Кооператив — вкладчиків було 147 на загальну квоту 100.000 зол. Льокати союзних кооператив в Ц. Б. не піднеслися. В справі уділювання позичок Ц. Б. знаходився в порозумінні з „Дністром“ і Зем. Банком і всі три установи разом акредитували кооперацію, уділивши позичок на суму біля 3. міл. зол. З кредиту користало 75 кооператив, що взяли 55% позичок, 22 торговельні к-ви, 10 молочарських, 10 промислових та 6 інших. Платність кооператив була, не зважаючи на крізу, дуже добра. Ц. Б. мав тільки 3 запротестованих векселя. Заг. оборот Ц. Б. в мин. році виносив 14.406.328 зол.

Окрім Ц. Б. наша кредитсва ланка начислює нині: 114 повіт. Українбанків і 307 Райфайзенок.

До відома редакції „Społem!“ В свій час редакція „Społem“ ремствувала за відомий виступ К. Коберського на Міжнародній конференції кооперативного виховання, котрий, ілюструючи умови кооперативновиховавчої праці на укр. землях в Польщі, вказав тоді м. ін. на факт адміністраційних перепон для улаштовування кооперативних курсів на північно-західних землях. Для підтвердження цього зовсім не голословного твердження післане було до редакції „Сполему“ відповідне письмо, яке однак не побачило світу. До ряду подрібно вказаних там фактів подаємо найсвіжіший, який мав місце в Ковлі. Доносять нам з Ковля, що кооперативні курси в Ковлі, про які оголошувалося в 9 ч. Г. К. Ч., мабуть не відбудуться зза браку дозволу від влади. Відповідь на прохання від староства в справі дозволу на курси, що було надіслане своєчасно, 10.II. б. р., прийшла тільки 23.III. і то від куратора шкільного через шкільного інспектора. Курси були заповіджені на 5.III. 1931 р. Куратор округа заявляє, що курси можуть бути дозволені після виконання арт. 13 і 27 роспорядження Генерального Комісара Східних Зем. — Ціж артикули фактично унеможливлюють укр. кооперації ведення коопер.-освітньої роботи.

І треба було аж пацифікації щоб у часописа „Сполем“ *) викликати обурення на... орган німецької споживчої кооперації „Konsumgenossenschaftliche Rundschau“, за те, що він передрукував з англійського часопису „Co-operative News“ статтю про положерня меншостевої кооперації в Польщі, називаючи виступ поважаного в цілім кооп. світі англійського органу „bezmyślnym oszczerstwem, obliczonem na grubą nieznajomość rzeczy“, та „прищіплюванням расових ненавистей“ в кооперації. Редакція „Сполем“ добре знає, хто властиво прищіплює расові ненависти в щоденній буденній практиці і в який бік треба би звернути своє благородне обурення. Навіщо удаватися за причинами і прикладами тої расової ненависти аж до закордону, коли їх так багато і властиво всі вони у себе вдома? Треба їх тільки хотіти бачити та...хочби зазначити своє до них відношення.

Кооперативно-освітня діяльність польської кооперації. З ініціятиви Польського Союзу споживчих кооператив при співпраці Ревіз. Союзу військових кооператив, Союзу Кооперативних працівників та інших інституцій в кінці мин. року організовано було „Товариство середньої кооперативної школи“. Воно випрацювало проєкт організації постійної середньої кооп. школи, а дня 10. березня дістало концесію на ведення цієї школи. Осідок школи у Варшаві. Школа має бути коедукаційна, Курс трилітній. Завданням школи є теоретична і практична підготовка кооперативних робітників на самостійні господарські, адміністраційні і організаційні становища в кооперації. Школа почне функціонувати з початком найблищого шкільного року. Програму навчання в цій школі подамо в слідуючому числі „Кооп. Республики“.

Союз польських споживчих кооператив приступив крім того до організації ряду кооп. курсів. Дня 13 квітня роспочався у Варшаві шеститижневий кооп. курс для керівників кооператив. Зголосилося 25. осіб, що закінчили заочний кореспонденційний курс. В червні буде організований двохтижневий кооп. курс для склепарів і магазинових робітників споживчих кооператив, а в липні також у Варшаві двохтижневий кооп. курс для жінок. В серпні, як звичайно, відбудеться двотижневий вакаційний кооп. курс в Татрах.

Журнальчик „Spólnota“ став масовим пропаґандистичним органом польського Союзу споживчих кооператив. Зменшено його розмір, а саме формат на половину (до звич. 8⁰). Виходить вже не тижнево, а два рази на місяць. Разом з тим зменшено ціну одного примірника до 6 грошів; місячно отже часопис коштуватиме 12 грошів. Сто екземплярів нової „Spólnoty“, як заповіджено редакцією, коштуватимуть в пренумераті зл 144.

Перше число реформованого часопису вийшло 12. квітня цього року. Редаговане в стилі і дусі приступнім для широких верств читаючої публики. Зміст першого числа є в більшости практично-господарський(домове господарство з рахівництвом), по за тим оповідання, святочні й „кооперативні“, передова на тему співпраці міста й села в дорозі кооперації.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Збіжа в Польщі пішли в гору. Ціни збіжа на світових ринках і в Польщі за час від 8. IV до 15 IV. б. р. (в долярах за квінталь):

	9 до 15 IV.	16—22 IV.	Ріжн. в %
	Пшениця		
Берлін	6·90	6·89	—0·1
Прага	4·55	4·58	+0·6
Чікаго	3·03	3·05	+0·6
Буенос-Айрес	2·02	2·22	+9·9
Ліверпуль	2·50	2·57	+2·8
Відень	3·13	—	—
Гамбург	2·93	3·10	+5·8
Варшава	3·68	3·80	+5·7
Познань	3·53	3·59	+1·1
Львів	3·26	3·26	+0·2
	Жито		
Берлін	4·44	4·53	+1·7
Прага	4·02	3·99	+1·4
Чікаго	1·40	1·42	+4·2
Відень	2·86	2·94½	+7·7
Варшава	2·96	3·10	+6·6
Познань	2·98	3·09	+3·8
Львів	2·54	2·70	+6·2

Бачимо,що ціни жита на краєвих ринках цебто в Польщі піднеслися в далеко більшому відношенні, ніж на світових ринках (особливо в порівнанні з цінами кінця березня). Там бачимо нормальні вагання цін; актуальна звишка є сезоновою. Краєві ціни жита є на 30% вищі від цін експортових (заграничних.)

Це явище льокальне та свідчить про те, що в Польщі не було і нема ніякої постійної надпродукції збіж. На жаль, звишка цін збіжа, а спеціяльно на жито приходить запізно, коли селяне вже не мають на продаж, а тільки може ще дещо купці з давніх запасів, річ певна, незначних.

Вивіз жита з Польщі через німецько-польську житню комісію. Ця комісія спродала на експорт в половині лютня б. р. 21.000 тон жита, яке походить з Польщі. Разом з січневим вивозом це дає цифру 35.000 тон на протязі б. року.

Відборцями польського жита являються найблищі сусідні, північні і західні ринки: Данії, Голяндії, Фінляндії, Бельгії і Лотви.

Вивіз беконів з Польщі до Анґлії зменшився в березні з б. р., а саме виносив тоді за місяць 3.850 тон, супроти 4.102 тон в лютні б. р. Якостево бекони покращали, осягнувши вищу на 10—20% ціну, порівнюючи до цін лютня б. р.

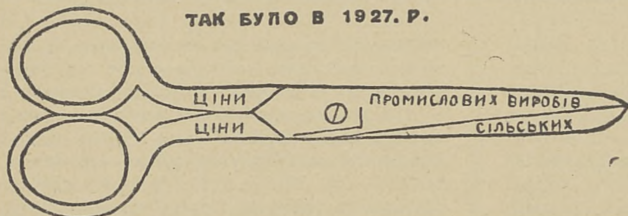
Наші свині вже поїдуть до Совітів, бо там підчас колєктивізації богато їх знищено і під цим оглядом господарство переживає гостру крізу (брак свиней). Між польським Союзом експортерів безрог і худоби та „Совпольторгом" (Радянсько-польське товариство торговельне) дійшло 9 квітня ц. р. до підписання умови про вивіз годованих свиней до Радянщини. Совіти мають закупити в Польщі протягом найблищих місяців від 6 до 10 тис. безрог. Закупи відбудуться головним чином на наших землях а саме в галицьких воєвідствах та на Волині. Радянські делєгати вже провадять на цих теренах безпосередні пертрактації з місцевими експортерами. В найблищому часі треба сподіватися відправки перших транспортів наших свиней на Радянщину.

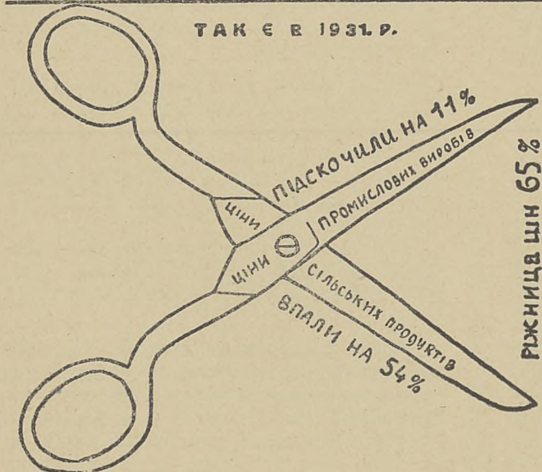
Хвала Богу!. Досі ми не мали змоги збувати надмір наших свиней в цьому напрямкові. Ціни на живу вагу стоять у нас дуже низькі, а вивіз на Радянщину, як що справді досягне значних розмірів. може їх поправити. Наші селяне малиб гріш, а тамтешні... що їсти оскільки щось дістанеться їм...

Банкроцтва в Польщі. Загальне число банкроцтв в Польщі за лютень б. р, виносило 56 (в січні б. р. — 63) випадків супроти 84 банкроцтв в лютні минулого року. Це є офіційні дані, як бачимо, дуже оптимістичні. Але вони відносяться лише до офіційно зареєстрованих банкроцтв і не обіймають т. зв. „cichych układów", дуже розповсюднених, при котрих вірителі тратять іноді 90% своїх претенсій.

250 тис. тон заліза для С.С.С.Р. Радянщина „країна індустріяльного виробництва і будівництва в плянетарних розмірах з такоюж видатністю в галузі добуваючої промисловости", вже в друге... замовила в Польщі більшу кількість готового заліза, досягаючу 250 тис. тон. Перший раз замовлено було 87 тис. тон. Загальна вартість замовлення, що має бути виконане до кінця 1931 року, досягає 70 міл. золот. Урядова ґарантія радянських кредитів виносить 40%. По затим замовлення говорить ще й про певну кількість рур.

Зменшення безробіття в Польщі. В часі між 29-III. і 4-IV зменшилося число безробітних на 3.646 оаіб. По даних Головного Статистичного Уряду число безробітних в тім часі виносило 375.375 осіб. Можливо, що зменшення безробіття стоїть в звязку з розпочаттям весняного будівелького сезону, хоч не має виглядів на значне оживлення будівельного руху.

Ілюстрація господарських ножиць до нашої замітки в ч. 4 „Кооп. Респ." за квітень (ст. 155.).

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

На українській Буковині. Найслабший звязок зах.-укр. кооперації є нині з Буковиною. Кількократні спроби навязання з боку нашої редакції зносин з поодинокими особами, знаними перед війною, як кооперативні діячі, покінчилися на нічім. Звязку з буковинськими кооператорами не вдалося наладнати і ми маємо звідтам скупі, випадково—доривочні і дуже загальникові відомости. До недавна не знали ми навіть чи жевріє, чи ворушиться там якась кооперативна думка. Тільки в останньому часі маємо змогу дещо довідатися, а то відколи почав виходити в Чернівцях місячник „Самостійна Думка", який справляє на читача симпатичне враження солідного, хоч і не „грубого" журналу. Він, мабуть одинокий, старається охопити й віддзеркалити всі культурні інтереси і потреби свого інтелігентного середовища. Трапляються там статейки на економічні й кооперативні теми. Так інтересною є стаття в 3-му числі цього журналу про економічні відносини на селі в звязку з надвишкою вільних робучих рук та про виникаючу звідси потребу використання цієї робучої сили. Автор, на жаль, основніше не зупиняється над конкретними способами розвязання цієї проблеми поза дуже загальними натяками в цьому напрямі. Стаття, судячи по її закінченню, дає ще замало матеріялу (на жаль ми початку статті не знаємо бо не одержали дотичних чисел журналу). Автор (скритий під буквами Т. Г.) цитує також наш журнал, а саме статтю інж. О. Охрима про „Працю в сільськім господарстві".

Заслуга автора і редакції є в тому, що вони прилюдно заговорили, почавши підносити такі живі теми в пресі.

В слідуючому (4-му) числі „Самостійної Думки" приведено крім уривок з „Соціяльних основ кооперації" М. І. Туган-Барановського виїмки з інших статей, друкованих в нашому журналі а то: зі статті о. Й. Раковського „Стан і потреби кооперативного освідомлення в нашому народі" та дра К. Коберського: „У нас нема капіталів". Обі свідчать про напрям заінтересовань в економічно - кооперативних справах, та посередньо вказують на вимоги тамтешнього життя. Так наладнався вже бодай психічний звязок між нами і буковинцями.

Нас цікавили б більше оригінальні статті й погляди буковинців на тіж самі чи інші справи, на основі спостережень і конкретних даних. Цікаво булоб почути про долю й довоєнної кооперації по війні, та чи що тепер робиться на цьому полі.

Маємо надію, що звязки скріпляться й радимо редакції такої важної ділянки життя не занехувати а пильно до неї прислухатися, в неї вглядати, будити економічну думку.

Укр. кооперація в польській пресі В 5-му числі Бюлетенів Наукового Кооперативного Інституту за 1930 р., органу Кооперативного Наукового Інституту у Варшаві, поміщено огляд стану кооперативної преси в Польщі. Автором статті є К. Гаубольд. Огляд, що представляє стан головно польської кооп. преси на кінець 1929 року, узгляднює також непольську пресу, що виходить в межах польської держави в тім числі й нашої. Автор опрацював до тексту вісім табель, які представляють стан преси в числових даних і зіставленнях, при чому взято під розвагу дані за роки 1927—29р. Вони торкаються мови, накладу, поширення преси (відношення накладу до кількости членів, належних до даного обєднання). Огляд стану попереджує історичний нарис розвитку (лише польської) преси в Польщі. — В тексті є тільки короткі і дуже загальні згадки про укр. кооп. пресу.

„Społem"! (ч. 4. за 1931 рік) приводить у ст. „Pokłosie prasy spółdzielczej" довший цитат з 1-го числа нашого журналу за біжучий рік, а саме зі статті К. Коберського: „Біда навчила — біда ще навчить". Реферуючи нашу статтю, ні автор, ні редакція не додає від себе жадних уваг, погоджуючись з поглядом автора про потребу концентрації кооператив.

Під тим же заголовком у 8. ч. „SPOŁEM"! за б. р. поміщено знов реферат двох статей з березневого числа „Кооперативної Республики" про питання кредиту в наших кооперативах. Докладно передано зміст статті А. Ж. про „Лядові довги в союзних кооперативах". Референт і тут не вийшов по за рямці стислого реферату. Зате переповідаючи зміст вступної статті К. Коберського на туже саму тему під заголовком „Первородний гріх", признає слушність аналізам і виводам нашого автора. Обговорюючи рекомендовані останнім зарадчі способи для поборювання лиха, референт з приводу абстиненції від курення тютюну додав таку слушну увагу: ten ostatni sposób wymaga pewnego entuzjazmu, ale tam, gdzie go brakuje

zaczyna się analfabetyzm spółdzielczy“. Інтерпретуючи останнє речення, можемо додати, що воно має дещо ширше значіння та може mutatis mutandis бути обернене і до кооперації взагалі, коли зважимо, що кооперативний рух в значній мірі тримається ентузіязмом та ідеалістичними спонуками, а де таких бракує, починається правдивий кооперативний анальфабетизм.

В тім же числі „Społem“' у поміщено орієнтований історично огляд стану української кооперації в Польщі на кінець 1929 року. Автором її є М. Земяньскі.

Відгомін нашого „первородного гріху“ за зордоном. Одночасно з рефератами в „Społem!“ (за нашим журналом) про стан лядових довгів в нашій споживчо-господарській кооперації про цю саму справу появилася замітка в пресовому бюлетені Міжнародн. Кооп. Союза за б. рік. Оперуючи тими самими даними, що й „Społem!“, (ч.13) інформатор бюлетеня додав свій з певним присмаком зредагований коментар. Характер замітки є тенденційний і однобічний. Згадується тільки про негативне, а замовчуються чималі позитивні здобутки в інших ділянках та інших напрямках в нашому русі. Нічого не сказано, як всежтаки ми боремося з лихом розборговування.—Не підносимо замітів тенденційности чи умисної однобічности проти М. К. Союзу, тільки привязуємо їх до несумлінности його дописувача з Польщі, котрий був настільки необєктивний, що не згадав про це саме явище, про той самий „первородний гріх“ польської споживчої кооперації (не згадуємо про ще тящі гріхи в інших галузях пол. кооперації). Про язву кредиту в польській кооперації пише м. ін. М. Рапацький у 8. числі „Społem!“ за цей рік в статті: „Sprzedaż na kredyt“.

Боргування в польській спож. кооперації так само, як і у нас, приняло загрожуючі розміри. Явище це, як пише M. Rapacki („Społem!“ ч. 8. ст. „Sprzedaż na kredyt“), є гальмою поступу в кооперації, стримуючи її розвиток вже на протязі ряду літ. Автор говорить про причини і шкідливі наслідки такої суто капіталістичної торговельної практики і для самої кооперації і для членів. Він кінчить таким висновком, не подаючи дотичних, видимо небезпечних, конкретних даних: „Sytuacja polskiej spółdzielczości pod względem sprzedaży na kredyt jest naprawdę bardzo groźna“. А далі: „Obecnie istnieje obawa, że zaczniemy pod tem wciąż w zrastającem brzemieniem potykać się, a nawet upadać. W tych warunkach powinniśmy sobie po męsku powiedzieć, że s p r z e d a ż n a k r e d y t j e s t z b r o d n i ą p r z e p i w k o s p ó ł d z i e l c z o ś c i“. (Підкр. наше. Ред.)

Голос кооперативної преси про книжку проф. Каро. Реферована у нас (без оцінки) інж. Е. Храпливим книжка проф. Каро про „Солідаризм“ діждалася критичних уваг зі сторони польської кооперації. Рецензент з час. „Сполем“ (ч. 1. за б. р.) підчеркує, що книжка переповнена такою масою ріжнородного матеріялу, що в тім хаосі губиться власна думка автора, яку не все можна вловити. Думки автора не доведені до кінця і врешті решт невідомо, чи автор розріжнює від себе с о л і д а р и з м, к о о п е р а т и з м і к о р п о р а т и з м, бо з авторових слів виходилоб, що це все одно. Тимчасом „між солідаризмом, котрий у Франції зовсім не противиться республиканізмові, а італійським фашистівським корпоратизмом є значні ріжниці. Солідаризм вимагає від держави, щоби кожній одиниці було загарантоване від держави мінімум засобів до прожиття і мінімум освіти, але є дуже далекий від культу держави, властивого фашизмові“.

„Знова-ж кооператизм і корпоратизм цебто суспільна доктрина фашизму, стоять на становищах собі прямо протилежних, бо кооператизм стремить до перебудови існуючих господарських відносин через масову і добровільну організацію споживання, а у фашистівському корпоратизмі вихідною точкою є продукція регульована державою“.

П. з. **„Страшні цифри“** містить **„Громадський Голос“** ч. 11. статтю К. Коберського, яку тут передруковуємо;

Ведучи курс заочного кооперативного навчання, я дав недавно слухачам цього курсу таку задачу: описати, який відсоток тепер платять на селі від позичених грошей. Колись іншим разом поділюся з читачами цікавішими відповідями, які я одержав; скажу тепер лиш коротко, що проценти, які нині побирають приватні кредитодавці, є переважно такі високі, що не то сільське господарство, але навіть найдохідніша торгівля, найрентовніша фабрика не є в силі випрацювати такого доходу, щоби можна було оплатити такі високі відсотки.

При викладі про кредит і кредитову кооперацію на згаданому курсі, я звернув спеціяльну увагу на те, що межа лихварського проценту не є однакова для сільського господарства і для промислу чи торговлі; те, що є лихвою для

селянина, не мусить ще бути за високим процентом для фабриканта, особливо для такого, що записаний у картель. Все залежить від того, які доходи може дати і дає даний рід господарства. Коли сільське господарство при нинішніх цінах рільних плодів не дає взагалі доходу, то навіть 5% річно від позиченого капіталу є вже лихвою. Що-ж казати, коли хлібороб мусить платити лихвареві яких 5% місячно, це є 60% річно! Це є цілковита руїна сільського господарства.

Ці уваги заохотили одного з пильніших учасників курсу (д. К. з Чижикова, пов. Львів) до обчислення коштів сільської господарки. Він ці свої обчислення надіслав мені. Я їх тут подаю, бо вони розкривають цілу страшну тайну сучасної кризи та до того спустошення, яке вона ширить в селянських господарствах. Отже згаданий громадянин пише:

„В нашій місцевості і околиці є відсоткова стопа місячно 5%.

Одна жінка позичила у Жида в Дмитровичах 180 зол. на купно чверть морга поля, яке коштувало 500 зол. На тім полі вродилося дві копи пшениці і з тої пшениці намолочено 210 кг. Гною вивезено 10 фір; висіяла 25 кг зерна, обрібка землі коштувала 8 зл., жниво 3 зол. За контракт заплатила 55 зол., податкове перенесення 20 зол.“

Зробім тепер на підставі тих чисел підрахунок коштів господарки тої жінки за один рік:

За обрібку поля	8·—	зол.
11 фір гною по 7 зол. є 77 зол., на перший рік беремо з того	33·—	„
Зерно на засів 25 кг . . .	4·50	„
Жниво	3·—	„
Молочення	4·—	„
За податкове перенесення і податок рахуємо лиш . .	5·—	„
Процент від позичених 180 зол. за рік	90·—	„
Всіх видатків було . .	**147·50**	**зол.**

Крім позичених 180 зол., жінка мала ще своїх власних 320 зол.; добре, що вона їх мала, але якби мусіла і ті позичити, та заплатилаб хоч мізерних 1% місячно — то й це далоб за рік 38 зол. 40 гр. Отже властиво сума тих видатків була ще більша: 147.50+38·40 = **185 зол. і 90 грошів.**

А тепер погляньмо, що жінка мала з того поля:

210 кг пшениці продала по 18 зол.	37·70	зол.
2 копи соломи по 5 зол. . .	10·—	„
Разом приходу	**47·80**	**зл.**

Отже: видаток кругло 186 зол., а прихід всього кругло 48 зол.!

На чисто 138 золотих страти!

Аж лячно думати про це! Мороз пробігає тілом, коли подумати, що так господарять тепер у нас сотні тисяч людей, яких безмежна нужда загнала у лихварські кихті. Що чекає цих людей за пару літ такої руїни? Що буде з селянством взагалі, а далі і з цілим українським народом?

Три головні тайни викриває повищий простий рахунок: одну — **руйнуючу руку позичкової лихви**, другу — руйнуючу силу **ножиць**, які збили ціни сільських продуктів так низько, що при тих цінах нема мови про якубудь оплатність сільської господарки. Третя тайна: невиплатність збіжевої господарки взагалі; колиб наша жінка не сіяла пшениці, а прим. засадила пашні бураки і держала добру молочну корову, то прихід бувби все таки більший. — Але хочби навіть яка була молочна корова — хочби доказувала чудес — то і вона не випрацювалаб того проценту, який обовязалася платити наша жінка за куплений ґрунт. Купуючи ґрунт за такий дорогий капітал, наша бідна жінка сама собі затягнула петлю на шию, сама себе впрягла в ярмо.

З повищих страшних цифр витягаємо такі практичні науки:

1. Негайно треба **приступити всюди до заснования каси-райфайзенки** і дрібними збірками громадити капітали для неї;

2. **Не купувати ґрунту** при лихварських цінах землі та ще за позичені гроші;

3. Вести всюди аґітацію **проти ножиць**, проти лихварських цін промислових виробів та проти обтяження села надмірнимн тягарами і оплатами.

Що є зі „знижкою промислових цін“?. В попередньому числі К. Р. ми подали офіціяльні дані про „знижку цін“, яка мала наступити в Польщі, вказуючи на те, що поза спадком цін хліборобських продуктів ніякої знижки в роздробі не видно. Це саме вказує М Щеп в ч. 8. час. „Сполем“. Він стверджує теж, що прим. знижка мясарських продуктів на 30% і більше сталася виключно коштом селянина, що зате говорити про якусь знижку в ділянці ґалянтерії, обуви і т. д. нема ніякісінських підстав. Всякі твердження про знижку цін в цій ділянці розчислені просто на те, що ніхто не в силі взагалі тут щось доказувати чи контролювати — все-ж залежить від того про який сорт, фасон, і т. д. товару йде мова. В цій галузі панує така ріжнородність цін, що той самий товар на

тій самій вулиці у кількох склепах продається по ріжних цінах. — Монополеві і скартелізовані вироби ані рухнули з місця. Відомости про (незначне) здешевіння вугля, цементу і нафтових продуктів є невірні. Справа в тім, що промисловці вправді „наказали" своїм відборцям — гуртівникам знизити ціни нафти на 2 гроші, бензини на 3 гр., але ті того „наказу" не виконали. „Акція уряду супроти промислу опиралася головно на персвазіях і переконуванні— отже нічого дивного, що не дала ніяких вислідів. Капітал трудно спонукати до уступок „приятельським" поведенням. — Шкода, що уряд не взявся до тих засобів, які є в його розпорядженн, і не довів до дійсної знижки цукрує вугля, цементу і т. д.". — Що-ж до таких річей, як хліб, мука і т. д., то автор вказує на бажаність замкнення дрібних і неохайних пекарень, та до розбудови сильних кооператив для збуту рільних продуктів та їх прямого звязку з сильними кооперативами споживачів. — Зовсім реальний плян,—тим вартніший, що виходить з кругів чисто споживчої кооперації, котра рідко коли склонна визнати доцільність також сіл.-господарської кооперації.

Що вийшло зі знижки цін в Італії. Доволі шуму наробила недавно акція італійського фашистівського уряду в напрямі знижки цін, як способу направи господарських відносин в краю і санації величезного дефіциту держ. бюджету. Сьогодня можна вже говорити про наслідки цієї урядової акції в світлі цифер. — Знижку зачав сам уряд, зменшуючи платню держ. урядників (!) на 12%. На то знижено зараз платні робітників і службовиків, а саме 8—10% (прогресивно); торговельного персоналу, 5 — 10%, робітників на селі (8—25% — ті все найбідніші), працівників в транспорті 6-8%.

Так переведено знижку цін в ділянці праці. Що-ж жертвував зі свого боку капітал? Ось офіціяльний реєстр наступивших знижок (подає їх у „Сполем" Р. Лябадесса):

хліб на	9%	бараболя	18%
тісто	6,5%	мука кукур.	13%
риж	11%	помідори конс.	14%
сир з Реджії	11%	олива	3,5%
масло	7%	олій	7%
риба тунчик	12%	мило	9,5%
солонина кр.	12%	яйця	25%
фасоля	16,5%		

Цей реєстр дуже багатомовний. Він бо говорить, що подешевіли майже виключно сільські продукти, а з промислових одно тільки мило, тай то не в тій мірі, як упали ціни сирівців. Яку жертву „на вівтарі вітчини і держави" понесли панове з картелів і промислу взагалі? Офіційні цифри про це мовчать. — Значить кошти реклямованої знижки поніс селянин, службовик, робітник. Як і в Польщі.

Стан світової господ. кризи. Після опінії Німецького Інституту для досліду конюнктур світова кріза в хліборобстві і промислі увійшла в добу крайньої глибини. В Німеччині слід передбачувати передовсім таку зміну, яку звичайно приносить весняне віднапруження.

Інститут пише, що в останній четвертині 1930 р. світова кріза дійшла до свойого вершка в наслідок втягнення всіх господарств. Ослаблення темпу кризи, що помічалося недавно в Спол. Державах, уступило місце швидкому погіршуванню.

Початок року приніс деяке віднапруження на деяких ринках сирівців: наступило або зменшення приросту запасів або зріст їх ліквідації. Поправа наступила в половині січня на декотрих світових ринках акцій. Натомісць продукція й оборот зменшуються ще далі. Існує правдоподібність, що верховна точка кризи буде досягнена небавом.

В Німеччині місяць лютень приніс дальше зменшення продукції, занять і оборотів. Число безробітних дійшло до 5 міліонів.

В Спол. Державах урядово числять 8 міліонів, в Польщі в половині березня було їх 380.000, при 690.000 маючих працю, отже урядово над 1/3 всіх занятих, на ділі-ж значно більше, Зменшення замовлень і довозу сирівців не віщують, не ворожать основної поправи в близшому часі. — Вивіз падає далі, поглиблюючись через крізу в імпортуючих країнах. Оборот предметами спожиття зменшується, в наслідку все меншаючих доходів населення. На разі передбачується в Німеччині тільки сезонове віднапруження.

(Радимо нашим читачам уважно читати повище звідомлення, бо воно складене по мистецьки, на зразок питийських ворожб: тут що думка, то перечить попередній думці, так що всякий може відси вичитати, що йому бажається)

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Неділя" у Львові, вул. Кордецького 41а.